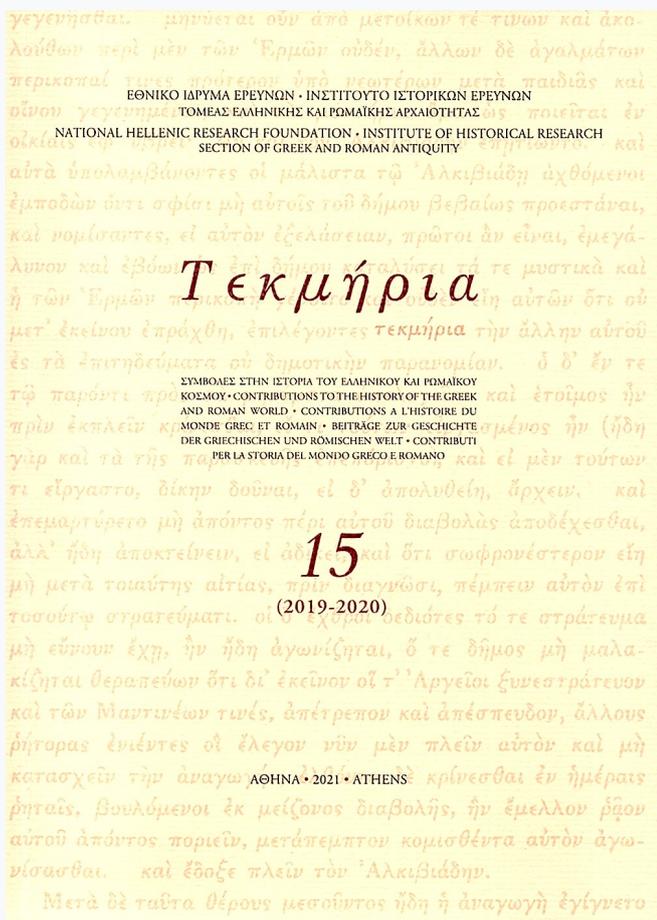

Tekmeria

Vol 15 (2020)

(2019-2020)

Ἔθνη Θρακῶν στὴ Θράκη τοῦ Αἰγαίου κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς καὶ ρωμαϊκοὺς χρόνους I. Κορπίλοι καὶ Κορπιλική

Μαρία-Γαβριέλλα Παρισάκη

doi: [10.12681/tekmeria.27026](https://doi.org/10.12681/tekmeria.27026)

Copyright © 2021, Μαρία-Γαβριέλλα Παρισάκη

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Παρισάκη Μ.-Γ. (2021). Ἔθνη Θρακῶν στὴ Θράκη τοῦ Αἰγαίου κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς καὶ ρωμαϊκοὺς χρόνους I. Κορπίλοι καὶ Κορπιλική. *Tekmeria*, 15, 187-226. <https://doi.org/10.12681/tekmeria.27026>

ΜΑΡΙΑ-ΓΑΒΡΙΕΛΛΑ ΠΑΡΙΣΑΚΗ

**Ἔθνη Θρακῶν στὴ Θράκη τοῦ Αἰγαίου
κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς καὶ ρωμαϊκοὺς χρόνους
I. Κορπίλοι καὶ Κορπιλική***

Οἱ μαρτυρίες ποὺ παραπέμπουν εὐθέως στὴν ἐνεργὴ παρουσία καὶ δράση τοῦ φύλου τῶν Κορπίλων στὰ πράγματα τῆς Θράκης καλύπτουν μιὰ ιδιαίτερα σύντομη περίοδο ποὺ ἐκτείνεται ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 1ου π.Χ. μέχρι καὶ τὸν 1ο αἰ. μ.Χ. Μιὰ ἀβέβαιη –λόγω παραφθορᾶς, ὅπως ἀναλύεται ἀμέσως πιὸ κάτω– ἀναφορὰ θὰ μπορούσε νὰ ἀναβιβάσει τὴν παρουσία τους στὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ 2ου αἰ. π.Χ. Στὶς ἀρχές τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ., τέλος, χρονολογεῖται πιθανότατα ὁ κατάλογος τῶν στρατηγιῶν τῆς Θράκης τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου, ὅπου ἀπαντᾶ καὶ

* Οἱ ἐργασίες γιὰ τὴ συγγραφὴ τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ χρηματοδοτήθηκαν ἀπὸ τὸ πρόγραμμα «ANABAΘΜΙΣ. Ανάπτυξη τῆς ιστορικής ἐρευνας: μελέτες καὶ ψηφιακές εφαρμογές», μὲ κωδικὸ MIS 5002357. Τὸ πρόγραμμα ἐντάσσεται στὴ «Δράση Στρατηγικῆς Ανάπτυξης Ερευνητικῶν καὶ Τεχνολογικῶν Φορέων» καὶ χρηματοδοτεῖται ἀπὸ τὸ Ἐπιχειρησιακὸ Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα καὶ Καινοτομία» στὸ πλαίσιο τοῦ ΕΣΠΑ 2014-2020, μὲ τὴ συγχρηματοδότηση τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης (Εὐρωπαϊκὸ Ταμεῖο Περιφερειακῆς Ανάπτυξης). Ἐνα δεῦτερο ἄρθρο, μὲ τίτλο «Ἔθνη Θρακῶν στὴ Θράκη τοῦ Αἰγαίου κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς καὶ ρωμαϊκοὺς χρόνους, II. Σαπαῖοι καὶ Σαπαϊκή», δημοσιεύεται στὸ ἐπόμενο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ *Τεκμήρια*. Ἰδιαίτερες εὐχαριστίες ὀφείλονται στὸν συνάδελφο Βύρωνα Ἀντωνιάδη, γιὰ τὴν καθοριστικὴ συμβολή του στὴ διαμόρφωση τοῦ χάρτη ποὺ συνοδεύει τὴν παρούσα μελέτη, στὸν Γεώργιο Βαλσαμάκη, γιὰ τὴ συνδρομή του στὴν ἀποδελτίωση τῶν ἀρχαιολογικῶν θέσεων τοῦ νομοῦ Ἐβρου, καθὼς καὶ στοὺς δύο ἀνώνυμους ἀξιολογητὲς γιὰ τὶς χρήσιμες παρατηρήσεις τους. Θεμελῆς εὐχαριστίες ὀφείλονται καὶ στὴ συνάδελφο Μύρινα Καλαϊτζή (ΙΙΕ/ΕΙΕ), τὴν ἀρχαιολόγο Ἀθανασία Κυριάκου (Μέλος τοῦ Ἐργαστηριακοῦ Διδακτικοῦ Προσωπικοῦ στὸ Τμῆμα Ἱστορίας καὶ Ἀρχαιολογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης) γιὰ τὴ σχετικὴ μὲ τὴ σύνδεση ἀρχαιολογικῶν καταλοίπων καὶ ἐθνικῶν ὁμάδων συζήτηση, τὴν ἀρχαιολόγο τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Ροδόπης Μαρίνα Τασακλάκη, ποὺ μοῦ ἐπέστησε τὴν προσοχὴ στὰ ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέροντα εὐρήματα τῆς περιοχῆς Ἰτέας-Ἀρδανίου, καθὼς καὶ στοὺς Πασχάλη Πασχίδη καὶ Elena Martín González.

ή μόνη διαθέσιμη στην έρευνα μαρτυρία περί Κορπιλικής στρατηγίας. Όλες οι σχετικές αναφορές χωροθετούν φύλο και στρατηγία στην ευρύτερη περιοχή των έκβολών του Έβρου ποταμού (χάρτης 1).¹

1. Αναζητώντας την αρχαιότερη αναφορά – ή μαρτυρία του Τίτου Λίβιου

Στόν Τίτο Λίβιο –καί, συγκεκριμένα, στην πολύτιμη για την τοπογραφία αλλά και τόν φυλετικό χάρτη της νότιας Θράκης περιγραφή της πορείας του ρωμαϊκού στρατού μετά τη νίκη του επί του Αντιόχου Γ΄ και την ύπογραφή της συνθήκης της Άπαμείας τὸ 188 π.Χ.– έντοπίζουν πολλοί νεώτεροι μελετητές την αρχαιότερη περί Κορπίλων αναφορά. Περιγράφοντας την επιστροφή του φορτωμένου με λάφυρα στρατού του Μάνλιου Ούόλσωνος στο τμήμα από τὸν Μέλανα ποταμὸ μέχρι και την πεδιάδα της Μαρωνείας και τῶν Ἀβδήρων, ὁ Ρωμαῖος ἱστορικὸς ἀναφέρεται με λεπτομέρεια στίς δύο ἐπιθέσεις πού ὀργάνωσαν κατὰ τῶν Ρωμαίων πέντε συνολικά θρακικά φύλα, μνημονεύοντας τόσο την ὀνομασία τους ὅσο και τή συνολική ἀριθμητική τους δύναμη.² Ἡ πρώτη

1. Όλες οι διαθέσιμες στην έρευνα μαρτυρίες εἶναι φιλολογικές για τις μαρτυρίες αυτές, βλ. τήν ἀνάλυση πού ἀκολουθεῖ στίς ἐνότητες 1-5. Οι ἀναφορές στη σύγχρονη βιβλιογραφία παραμένουν σποραδικές και σύντομες, βλ. Tomaschek 1893, 69-70· Σαμοθράκης 1963, 314, λ. Κορπιλική, Κορπίλοι, Κορπίλων (Στενά)· Detschew 1976, 254, λ. Κορπίλοι/Κορπίλοι/Corpili (βλ. και 232, λ. Κάρποι, λόγω της υἰοθετούμενης ἀπό τὸν Βούλγαρο συγγραφέα ἐτυμολογίας)· Fol 1975, 85-86· Delev 2009, 246-247. Στὸ πρόσφατο βιβλίο τοῦ ἰδίου για τὰ θρακικά φύλα τῆς νοτιο-δυτικῆς Θράκης (Delev 2014) δὲν περιέχεται λῆμμα περί Κορπίλων, ἀφοῦ ἡ ἀνάλυση ὀλοκληρώνεται στο χωροθετούμενο ἀμέσως δυτικά τῶν Κορπίλων φύλο τῶν Σαπαίων. Ὡς κύριο ὄνομα, τέλος, ἀπαντᾷ σὲ δύο ἐπιτύμβιες ἐπιγραφές τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἀπὸ τὴν Ἰμβρο, βλ. IG XII 8, 126 ([ῆ δεινα] | [τοῦ δεινος] | Κορπεῖλου | θυγάτηρ, | γυνὴ δὲ Ἀπολ[ωνίου Κορπί]λου χαῖρε) και 127 ([--] | Κορπεῖλ[ου] | χαῖρε)· πρβλ. και LGPN I, λ. Κορπίλος. Σημειώνεται πὼς στίς ἐκδόσεις τῶν ἀρχαίων συγγραφέων τὸ ἐθνικὸ ἄλλοτε ὀξύνεται και ἄλλοτε περισπᾶται· ὁ Αἴλιος Ἡρωδιανός, ἐν τούτοις, ρητῶς τὸ ἐντάσσει στην κατηγορία τῶν εἰς <ιλος> ἀρσενικῶν πού ἔχουν τὸ <ι> βραχὺ και παροξύνονται (Περὶ καθολικῆς προσφῶδις 3.1.162).

2. Για τὴν πρώτη ἐπίθεση, βλ. Τίτος Λίβιος 38.40.6-7: A Cypselis via decem milium fere silvestris angusta confragosa excipiebat propter cuius difficultatem itineris in duas partes divisus exercitus, et praecedere una iussa, altera, magno intervallo cogere agmen, media impedimenta interposuit; plaustra cum pecunia publica erant pretiosaque alia praeda. Ita cum per saltum iret, Thraecum decem haud amplius milia ex quattuor populis, Astii et Caeni et Maduateni et Coreli, ad ipsas angustias viam

καὶ σοβαρότερη ἔλαβε χώρα ἀνατολικά τοῦ Ἑβρου ποταμοῦ καί, συγκεκριμένα, σὲ στενό, δύσβατο καὶ δασῶδες πέρασμα μήκους 10 ρ.μ. πού ὁ ἱστορικὸς τοποθετεῖ ἀνάμεσα στὰ Κύψελα καὶ τὸν Ἑβρο. Στὴν ἐπίθεση αὐτὴ ὁ Τίτος Λίβιος ἀναφέρει πὼς συνέπραξαν 10.000 Θραῖκες προερχόμενοι ἀπὸ τοὺς Asti et Caeni et Maduateni et Coreli. Ἡ δευτέρα ἀναφερόμενη ἀπὸ τὸν Τίτο Λίβιο ἐπίθεση κατὰ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ τοποθετεῖται στὴν περιοχὴ τῶν Τεμπύρων, μετὰ τὴ διάβαση τοῦ Ἑβρου καί, ἐπομένως, δυτικά τοῦ ποταμοῦ ἀλλὰ πρὶν τὴν εἴσοδο στὴν πεδιάδα τῆς Πριαντικῆς, στὰ βόρεια τῆς Μαρωνείας. Στὴν ἐπίθεση αὐτὴ ἀναφέρονται ὀνομαστικά μόνο οἱ Thrausi.

Ἄστεις καὶ Καινοὶ ἀνήκουν στὰ καλύτερα χωροθετημένα φῦλα τῆς ἀνατολικῆς Θράκης, οἱ πρῶτοι στὴν περιοχὴ τοῦ ὄρους Στράντζα καὶ οἱ δευτεροὶ στὴν περιοχὴ βορείως τῆς Χερσονήσου.³ Ἀντιθέτως, ἡ ταύτιση τῶν Maduateni

circumsederunt καί, γιὰ τὴ δευτέρα, Τίτος Λίβιος 38.41.5-6: *Aliae angustiae circa Tempyra excipiunt –hoc loco nomen est– nec minus confragosae quam priores; sed, quia nihil silvestre circa est, ne laterbas quidem ad insidiandum praebent. Huc ad eandem spem praedae Thrausi gens et ipsa Thraecum, convenere; sed, quia nudaes valles procul ut conspicerentur angustias obsidentes efficiebant, minus terroris tumultusque fuit apud Romanos; quippe etsi iniquo loco, proelio tamen iusto, acie aperta, signis collatis dimicandum erat.* Ἡ περιγραφή τῆς πορείας τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατεύματος (βλ., συνολικά, Τίτος Λίβιος 38.40-41) καὶ οἱ τοπογραφικὲς πληροφορίες πού παρέχονται σ' αὐτὴν ἔχουν ἐπανειλημμένως προκαλέσει τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἔρευνας. Στὸ χωρίο ἀναφέρεται ἀναλυτικότερα ὁ Mottas 1989, 91-92 καί, πρόσφατα, οἱ Iliev 2015, 130-133 καὶ Boteva 2017. Στὸ ἴδιο ἐπεισόδιο ἀναφέρεται καὶ ὁ Ἄππ., *Συριακὴ* 11.7.43, μὲ ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες (πρβλ. τὸν χαρακτηρισμὸ *στενὴν καὶ μακρὰν καὶ δύσβατον ὁδόν*), ἀλλὰ χωρὶς ἄμεσες ἀναφορὲς στὰ ὀνόματα τῶν ἐπιτιθεμένων (οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται γενικῶς ὡς *Θραῖκες*) καὶ χωρὶς λεπτομερῆ περιγραφή τῆς τοπογραφίας: πρβλ. καὶ τὴν πολὺ σύντομη ἀναφορὰ τοῦ Πολυβίου (21.45.12: *ἀναζεύξαντες προῆγον ἐφ' Ἑλλήσποντον*). Ὁ προταθεὶς ἀπὸ ὀρισμένους μελετητὲς (βλ. Raunov 2013, 50 καὶ Iliev 2015, 133 σημ. 33) συσχετισμὸς μὲ προβληματικὸ καὶ ἰδιαίτερα σύντομο χωρίο τοῦ Φλώρου (1.39.6: *Volso Rhodopen Caucasumque penetravit*) εἶναι ἐπισημῆς καὶ δὲν προσφέρει καμμία ἐπιπρόσθετη πληροφορία. Σημειώνεται πὼς δύο χρόνια νωρίτερα –τὸ 190 π.Χ.– τὰ ρωμαϊκὰ στρατεύματα μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Σκιπίωνα εἶχαν καὶ πάλι διασχίσει τὴ Θράκη πορευόμενα πρὸς τὴ Μικρὰ Ἀσία, πιθανότατα μέσω τῆς ἴδιας διαδρομῆς καὶ χωρὶς προβλήματα, βλ. Τίτος Λίβιος 37.7.8-16 (κυρίως 37.7.9 καὶ 16) καὶ 38.41.11-14· πρβλ. Iliev 2015, 190 καὶ Mottas 1989, 91.

3. Γιὰ τοὺς Καινοὺς, βλ. ἐνδεικτικὰ Loukoroulou 1987, 74-78· γιὰ τοὺς Ἄστους, βλ. RE II.2 (1896) 1772-1773, λ. Ἄσταί (E. Oberhammer).

και Coreli ἐμφανίζεται ἐξαιρετικά προβληματική, τόσο ἐξ αἰτίας τοῦ γεγονότος πὼς τὰ συγκεκριμένα ἔθνωνύμια δὲν φαίνεται νὰ παραδίδονται ἄλλοῦ ὅσο και ἐξ αἰτίας τῆς φθορᾶς τοῦ κειμένου στὸ σημεῖο αὐτό, πού δὲν ἐπιτρέπει βεβαιότητες.⁴ Πολλοὶ μελετητές, ἐν τούτοις, ἀποδέχονται τὴν ταύτιση τῶν Coreli⁵ μὲ τοὺς Corpili, πού λίγα χρόνια ἀργότερα ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν Στράβωνα ὡς δρῶντες στὴν ἴδια περίπου περιοχή. Μιὰ τέτοια ταύτιση –πού, ἂν και ἀβέβαιη, φαίνεται νὰ χαίρει εὐρύτερης ἀποδοχῆς στὴ σύγχρονη ἔρευνα–⁶

4. Γιὰ τοὺς Maduateni, βλ. Tomaschek 1893, 70, πού τοὺς τοποθετεῖ στὴν περιοχή τῆς Ροδόπης, ἀλλὰ χωρὶς συγκεκριμένα ἐπιχειρήματα· βλ., ἐπίσης, τὸ σχετικὸ λήμμα τοῦ B. Lenk στὴ RE XIV.1 (1928) 204, πού τοὺς τοποθετεῖ στὴν περιοχή τοῦ Ἐργίνου και τῶν παραποτάμων του και τοὺς ἀναφέρει ὡς περικλειόμενους ἀπὸ τοὺς Ἀστούς, τοὺς Καινοὺς και τοὺς Κορπίλους· καθὼς και τὰ σχόλια τοῦ Briscoe 2008, 144. Ὁ τελευταῖος ἀναφέρει πὼς «The Maduateni can scarcely be the inhabitants of Madytus, as W-M [ἐνν. οἱ Weissenborn και Müller] thought possible, who were surely not marauding Thracians at this time, even though the form of the name is similar». Τὴ σύνδεση μὲ τοὺς κατοίκους τῆς Μαδύτου –πού στὶς πηγὲς ἀναφέρονται ὡς Μαδυτεῖς/Μαδύτιοι– εἶχε ἀπορρίψει και ὁ Tomaschek ὅ.π. Πρόσφατα, ὁ Iliev 2015, 131 σημ. 19 ὑποστήριξε πὼς τὸ ἔθνωνύμιο Maduateni θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνευθεῖ ὡς ἀπόδοση στὴ λατινικὴ τῆς ἔκφρασης Μαίδων τινές, πού θὰ ἀπαντοῦσε στὸ ἀντίστοιχο –μὴ σωζόμενο– χωρίο τοῦ Πολυβίου. Ἡ ἐρμηνεία αὐτὴ θὰ πρέπει, κατὰ τὴν ἀποψή μας, νὰ ἀπορριφθεῖ. Ἡ δρᾶση τῶν Μαίδων ἐμφανίζεται σταθερὰ χωροθετημένη στὴν περιοχή τοῦ Στρυμόνα (βλ. Parissaki 2015) και, παρὰ τὴν ἀντι-ρωμαϊκὴ τους στάση μετὰ τὴν κατάκτηση τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, δὲν ἀποκλείεται κατὰ τὶς πρῶτες δεκαετίες τῆς ρωμαϊκῆς ἐπέκτασης στὰ πράγματα τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου ἢ στάση τους νὰ ἦταν λιγότερο ἐπιθετικὴ, βλ. τὴ συζητούμενη ἀμέσως πρὸ κάτω πρόταση συμπλήρωσης τοῦ ὀνόματός τους σὲ χωρίο τοῦ Τίτου Λίβιου, ὅπου ἀναφέρεται ἀποστολὴ πρεσβείας στὴ Ρώμη τὸ 172 π.Χ. (σημ. 8). Μία ἀκόμη πρόταση διατυπώθηκε ἀπὸ τὴν Boteva 2017, 122 γιὰ διόρθωση τῆς παραδιδόμενης γραφῆς σὲ Maduathyni/(?Mandathyni) και χωροθέτηση τοῦ φύλου στὴν περιοχή τοῦ Βυζαντίου.

5. Στὰ χειρόγραφα παραδίδεται ἡ γραφὴ Coreli ἢ Corneli και ἀσφαλῶς στὶς στερεότυπες ἐκδόσεις υἱοθετεῖται ἡ πρώτη· πρβλ. τὸ σχόλιο τοῦ Briscoe 2008, 144, πού χαρακτηρίζει τὴ γραφὴ Corneli ὡς «clearly a ‘Romanizing’ corruption».

6. Ἡ ταύτιση τῶν Coreli μὲ τοὺς Corpili ἀναφέρεται συνήθως ὡς ἄκρως πιθανή, βλ. Tomaschek 1893, 70, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει «Astii et Caeni et Maduateni et CORPILI (cod. coreli)» E. Oberhummer, RE XI.2 (1922), λ. Korpiloi: «wahrscheinlich ist auch Liv. Corpili statt Coreli zu lesen» και πρὸ πρόσφατα, και κάπως πρὸ συγκρατημένα, Delev 2009, 246:

θα αναβίβαζε την αρχαιότερη περί Κορπίλων αναφορά στο πρώτο μισό του 2ου αί. π.Χ.

Οι προσπάθειες έντοπισμοῦ τῶν Κορπίλων σὲ ἔθνωνύμια ποὺ παραδίδονται ἢ μοιάζουν νὰ παραδίδονται παρεφθαρμένα δὲν σταματοῦν ἐδῶ. Παλαιότερα ὁ Detschew καὶ πρόσφατα ὁ Delev πρότειναν τὴν ταύτιση τῶν Coreli/Corpili καὶ μὲ τοὺς ἀναφερόμενους σὲ ἕτερο χωρίο τοῦ Λιβίου Cernati.⁷ Τὸ χωρίο ἀναφέρεται στὴν ἀποστολὴ πρεσβευτῶν ἐκ μέρους τριῶν θρακικῶν φύλων στοὺς Ρωμαίους τὸ 172 π.Χ., προκειμένου νὰ ἐπιτευχθεῖ μιὰ συμμαχία ποὺ στόχο εἶχε τὴν ὑπονόμευση τῆς μακεδονικῆς δυνάμεις στὴν περιοχὴ λίγους μῆνες πρὶν τὴν ἔναρξη τοῦ Γ' Μακεδονικοῦ Πολέμου. Τὰ ὀνόματα τῶν φύλων ποὺ ἀναφέρονται στὸ συγκεκριμένο χωρίο παραδίδονται παρεφθαρμένα καὶ ἡ ἀποκατάστασή τους παραμένει προβληματική.⁸ Ἀρκεῖ νὰ σημειωθεῖ ἐδῶ πὼς τόσο ἡ πρόταση αὐτὴ ὅσο καὶ ἄλλες ποὺ ἐμφανίζονται κατὰ καιροὺς στὴ βιβλιογραφία⁹ κινουῦνται στὴ σφαῖρα τῆς ἀπλῆς ὑπόθεσης.

«although the Corpili are not mentioned on this occasion by Livy, it could be suggested that the name *Coreli* in this list of allied Thracian tribes was a misnomer». Βλ. καὶ τὸ σχετικὸ σχόλιο τοῦ Briscoe 2008, 144-145, ὁ ὁποῖος ἐπισημαίνει πὼς «if that is right, we have an early corruption, for it seems very likely that *Coreli* represents the reading of the common source of Mg and F». Γιὰ τοὺς Κορπίλους στὸν Στράβωνα, βλ. ἐνότητα 2.

7. Βλ. Τίτος Λίβιος 42.19.6. Γιὰ τὴν ταύτιση, βλ. Detschew 1976, λ. Κορπίλοι, καὶ Delev 2009, 246, ἀντίστοιχα. Παρὰ τὰ σοβαρὰ προβλήματα στὴν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου –γιὰ τὰ ὁποῖα, βλ. τὴν ἀμέσως ἐπόμενη σημείωση– ὁ Detschew (ὁ.π.) παραδίδει τὸ σχετικὸ χωρίο ὡς «Maedis, Corpilisque (Codd. Cernatisque) et Astis».

8. Στὸ μοναδικὸ σωζόμενο χειρόγραφο (Codex Vindobonensis Lat. 15) παραδίδεται ἡ γραφὴ Sedis, Cernatisque et Satis. Σὲ γενικὲς γραμμὲς, ἔχουν προταθεῖ οἱ ἀναγνώσεις Serdis/Maedis γιὰ τὸ πρῶτο ἔθνωνύμιο, Cernatis/Caenis/Odomantis/Coelaletis γιὰ τὸ δεύτερο καὶ Astis/Sarpaeis/Serdis γιὰ τὸ τρίτο. Γιὰ τὶς διαφορὲς προτάσεις ἀποκατάστασης, βλ. Meloni 1953, 167-170 καὶ τὸ περιεκτικὸ ὑπόμνημα τοῦ Briscoe 2012, 218-219, ὁ ὁποῖος σημειώνει «I would now be inclined to print Serdis † Cernatis † que et Astis». Ἡ ἀνάλυση γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶν ὀνομάτων μὲ βάση παλαιογραφικὰ ἀλλὰ καὶ ἱστορικὰ κριτήρια ξεφεύγει ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς παρούσας μελέτης· σὲ κάθε περίπτωσι, ἡ ἀπόδοσις τῆς γραφῆς ἀπὸ Cernatisque σὲ Corpilisque παραμένει ἀβέβαιη.

9. Πρόσφατα οἱ Hiev 2015, 131 σημ. 20, καὶ Boteva 2017, 122-123, ἐπανῆλθαν στὸν συσχετισμὸ τῶν Coreli καὶ μὲ τοὺς ἀναφερόμενους σὲ συγγραφεῖς τοῦ 1ου αἰ. π.Χ. κ.έ. Coralli· συγκεκριμένα, στὸν Ἀππιανὸ (Μιθριδ. 12.10.69 [=293]: Περᾶσαντι δ' ἐς τὴν Εὐρώπην Σαυροματῶν οἱ τε βασιλῆιοι καὶ Ἰάζυγες καὶ Κόραλλοι, καὶ Θρακῶν ὅσα γένη παρὰ

Ένα πέμπτο και τελευταίο φύλο –οί Thrausi– αναφέρεται από τὸν Τίτο Λίβιο μετὰ τὴ διάσχιση καί, κατὰ συνέπεια, στὰ δυτικά τοῦ Ἑβρου ποταμοῦ. Ἡ κατὰ γενικὸ τρόπο χωροθέτησή τους στὰ νοτιο-δυτικὸ τμήμα τῆς Θράκης καὶ στην περιοχή τῆς Ροδόπης πηγάζει ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο χωρίο τοῦ Τίτου Λίβιου.¹⁰

Γιὰ τὸν ἔστω καὶ γενικὸ προσδιορισμὸ τοῦ χώρου δράσης τῶν φύλων ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἀφήγησι τοῦ Τίτου Λίβιου καθοριστικὴ εἶναι ἀσφαλῶς καὶ ἡ ἀξιοποίηση τῶν πολυτίμων τοπογραφικῶν πληροφοριῶν ποὺ παρέχονται στὴν ἀφήγησή του· συγκεκριμένα, τῶν δύο στενῶν καὶ τῶν τεσσάρων τοπωνυμίων –Κύψελα, Σάλη, Τέμπυρα καὶ Πριαντικὸ πεδίο.¹¹ Ἀλλὰ καὶ στὴν

τὸν Ἴστρον ἢ Ῥοδόπην ἢ τὸν Αἴμον οἰκοῦσι, καὶ ἐπὶ τοῖσδε Βαστέρναι, τὸ ἀλκιμώτατον αὐτῶν γένος. Τοσάδε μὲν δὴ καὶ τῆς Εὐρώπης τότε προσελάμβανεν ὁ Μιθριδάτης, τὸν Στράβωνα (7.5.12 [=7.318]: εἶθ' οἱ περὶ τὸ Αἴμον καὶ οἱ ὑπ' αὐτῶ οἰκοῦντες μέχρι τοῦ Πόντου Κόραλλοι καὶ Βέσσοι καὶ Μέδων τινὲς καὶ Δανθηλητῶν), δύο φορές στὸν Ὀβίδιο (Pont. 4.2.37: hic mea cui recitem nisi flavis scripta Corallis, quasque alias gentes barbarus Hister habet?, καὶ 4.8.83: litora pellitis nimium subiecta Corallis ut tandem saevos effugiamque Getas) καὶ τὸν Βαλέριο Φλάκκο (Argon. 6.89: densique levant vexilla Coralli). Ἡ χωροθέτησι τοῦ συγκεκριμένου φύλου στὴν περιοχή τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ καὶ τὶς δυτικὲς ἀκτὲς τοῦ Εὐξείνου προβληματίζει ὡς πρὸς τὴ συμμετοχὴ τους στὰ ἀναφερόμενα ἀπὸ τὸν Τίτο Λίβιο γεγονότα.

10. Βλ. Detschew 1976, 521, λ. Τραυσοί/Thrausi (ποὺ τοὺς χωροθετεῖ «im südwestlichen Teil der Rhodope») καὶ 3-4, λ. Ἀγάθυρσοι/Agathyrsi. Τοὺς Τραυσοὺς ἀναφέρει καὶ ὁ Ἡρόδοτος (5.3: Οὐνόματα δ' ἔχουσι [sc. Θρήικες] πολλὰ κατὰ χώρας ἕκαστοι, νόμοισι δὲ οὔτοι παραπλησίοισι πάντες χρέωνται κατὰ πάντα, πλὴν Γετέων καὶ Τραυσῶν καὶ τῶν κατύπερθε Κρηστωναίων οἰκεόντων [...]), καὶ 5.4: Τραυσοὶ δὲ τὰ μὲν ἄλλα πάντα κατὰ ταῦτα τοῖσι ἄλλοισι Θρήιξι ἐπιτελέουσι, κατὰ δὲ τὸν γινόμενον σφίσι καὶ ἀπογινόμενον ποιεῦσι τοιάδε [...]), καὶ ὁ Στέφανος Βυζάντιος, λ. Τραυσοί (πόλις Κελτοῦς, ἔθνος οὐς Ἑλληνας Ἀγαθύρσους ὀνομάζουσι).

11. Τὸ χωρίο τοῦ Τίτου Λίβιου προσφέρει καὶ ἄλλες τοπογραφικὴς φύσεως πληροφορίες, οἱ ὁποῖες, ὅμως, δὲν μποροῦν νὰ ἀξιοποιηθοῦν ὡς πρὸς τὴ χωροθέτησι τῶν φύλων. Τὸ templum Mendidium (38.41.1) διορθώνεται συνήθως σὲ Bendidium, παραπέμποντας στὴ διαδεδομένη στὴ νότια Θράκη λατρεία τῆς Βενδίδος, βλ. Briscoe 2008, 146, ἀλλὰ καὶ Iliev 2015, 132, ποὺ προτείνει τὴ σύνδεσι μὲ τὸν παραδιδόμενον ἀπὸ τὸν Πausanία (5.27.12, πρβλ. καὶ 5.10.8) οἰκισμὸ τῆς Μένδης στὴ χώρα τῶν Αἰνίων (βλ. Isaac 1986, 158 καὶ Loukouroulou 2004, 871-872). Τὸ templum τοῦ Ἀπόλλωνος Ζηρυνθίου στὰ

περίπτωση αυτή ή συναγωγή ασφαλών συμπερασμάτων προσκρούει στην ανεπάρκεια τών διαθέσιμων στη σύγχρονη έρευνα πληροφοριών. Οί περισσότεροι μελετητές ταυτίζουν τὰ Κύψελα με τὰ σημερινὰ Ipsala τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας¹² καί, κατὰ συνέπεια, τοποθετοῦν τὰ στενὰ στοῦ τμήμα μεταξύ αὐτῶν καί τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ. Ἡ προφανῆς ἀπόκλιση στήν ἀπόσταση Ipsala –ἀριστερή/ἀνατολική ὄχθη τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ ὅπως ἐμφανίζεται σήμερα (περ. 5 χλμ.) σέ σχέση με τήν ἀναφερόμενη στήν ἀφήγηση τοῦ Τίτου Λίβιου (10 ρ.μ. = περ. 15 χλμ., σὺν μιᾶς ἀκόμη ἡμέρας πορεία), καθὼς καί ἡ ἀδυναμία ἀναγνώρισης στοῦ πεδίου τῶν περιγραφῶν πού παρέχει ὁ Ρωμαῖος ἱστορικός ὁδήγησαν κατὰ καιροὺς στήν ἀμφισβήτηση τῆς ταύτισης αὐτῆς. Τὶς δυσκολίες προσπάθησε νὰ ἄρει ὁ Mottas, διατυπώνοντας τὴν ἄποψη πὼς τὰ ρωμαϊκὰ στρατεύματα δὲν διέσχισαν τὸν ποταμὸ ἀμέσως δυτικὰ τῶν Κυψέλων –ὄπου, πράγματι, ἡ ἀπόσταση εἶναι σαφῶς μικρότερη ἀπὸ τὴν ἀναφερόμενη στοῦν Τίτο Λίβιο– ἀλλὰ νοτιῶς τῶν Κυψέλων, μετὰ ἀπὸ πορεία κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς/ἀριστερῆς ὄχθης τοῦ Ἐβρου. Συγκεκριμένα, ὁ Mottas τοποθέτησε τὴν ἐπίθεση στήν περιοχή τοῦ Karrouzli, πού ὁδηγεῖ στοῦν πόρο πού ἐνετόπισε ὁ Μπακαλάκης στοῦ Tachli Sobat, ἀμέσως ΝΑ τοῦ Δορίσκου.¹³

Ἡ ταύτιση τῶν Τεμπύρων, στήν περιοχή τῶν ὁποίων ἔλαβε χώρα ἡ δευτέρα ἐπίθεση κατὰ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ, καί τῆς Σάλης, ὄπου στρατοπέδευσαν οἱ ρωμαϊκὲς δυνάμεις μετὰ τὴν ἀντιμέτωπιση καί τῆς δευτέρας ἐπίθεσης, ἐντάσσεται στοῦ σύνθετο θέμα τῆς χωροθέτησης τῶν πολισμάτων τῆς σαμοθρακικῆς Περαίας, θέμα πού πολλακτικὰ ἀπασχόλησε τὴ σύγχρονη έρευνα κατὰ τὶς

ὄρια τῆς χώρας τῶν Αἰνίων (Τίτος Λίβιος 38.41.4) συνδέεται προφανῶς με τὸ παραδιδόμενο ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς Ζηρύνθιον ἄντρον, βλ. *I.Thrac.Aeg.* σσ. 122-123 καί 505 γιὰ τὶς σχετικὲς φιλολογικὲς μαρτυρίες. Ἐνδιαφέρουσα, τέλος, εἶναι καί ἡ πληροφορία τοῦ Τίτου Λίβιου πὼς ἡ χώρα τῶν Αἰνίων ἐκτεινόταν καί στὰ δυτικὰ τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ, βλ. Briscoe ὅ.π. 146.

12. Γιὰ τὰ Κύψελα καί τὴν ταύτιση με τὰ Ipsala, βλ. ἐνδεικτικὰ Detschew 1976, 272, λ. Κύψελα· *TIB* 6, 330-331· Loukoroulou 2004, 878· καί, πρόσφατα, Lyubenova 2017.

13. Γιὰ τὶς σχετικὲς ἀμφιβολίες, βλ. ἤδη Tafel 1842, pars II, 57-58 καί πιὸ πρόσφατα Iliev 2015, 130-131, πού μοιάζει νὰ ἀγνοεῖ τὴ μελέτη τοῦ Mottas. Γιὰ τὸν πόρο τοῦ Ἐβρου στήν περιοχή τοῦ Karrouzli, βλ. Mottas 1989, 91-92 με λεπτομερῆ ἀνάλυση. Σημειώνεται πὼς ἀπὸ τοὺς Κήπους καί τὰ Ipsala διέρχεται ἡ σύγχρονη ὀδικὴ ἀρτηρία πού συνδέει Ἑλλάδα καί Τουρκία· ἡ γεωμορφολογία τῆς περιοχῆς, ἐν τούτοις, ἔχει σημαντικὰ μεταβληθεῖ σέ σχέση με τὴν ἀρχαιότητα.

τελευταίες δεκαετίες.¹⁴ Ἡ χωροθέτηση τῶν Τεμπύρων στὴν περιοχὴ τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὰ ρωμαϊκὰ ὁδοιπορικὰ καὶ χαίρει σήμερα γενικῆς ἀποδοχῆς. Πιθανὴ ἐμφανίζεται καὶ ἡ χωροθέτηση τῆς Σάλης στὸ ἀκρωτήριο τῆς Μάκρης, παρὰ τὶς ἀμφιβολίες πού κατὰ καιροὺς διατυπώνονται λόγω τῆς διαφαινόμενης ἀσυμβατότητας μεταξὺ τῆς διαχρονικῆς σημασίας τοῦ χώρου καὶ τῆς περιορισμένης ἔκτασης τῶν ἀρχαιολογικῶν καταλοίπων.¹⁵ Σὲ κάθε περίπτωση, ὅλα τὰ σχετικὰ πολίσματα χωροθετοῦνται στὴν περιοχὴ μεταξὺ Ἀλεξανδρουπόλεως καὶ Ἰσμάρου. Χρήσιμοι, ἂν καὶ γενικοῦ χαρακτήρα, τοπογραφικοὺς συσχετισμοὺς ἐπιτρέπει καὶ ἡ ἀναφορὰ ἀπὸ τὸν Τίτο Λίβιο τοῦ Priaticus campus, πού συσχετίζεται μὲ τὴ Βριαντική ἢ Γαλλαϊκὴ τοῦ Ἡρόδοτου, τοὺς ἀναφερόμενους ἀπὸ τὸν Πλίνιο καὶ τὸν Σολίνο Priantae, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν σταθμὸ Brendice ἢ Priendice, πού τὰ ρωμαϊκὰ ὁδοιπορικὰ ἀναφέρουν σὲ ἀπόσταση 20 ρ.μ. (περ. 30 χλμ.) δυτικὰ τῆς Σάλης καὶ 20-21 ρ.μ. ἀνατολικὰ τῆς Μαξιμιανουπόλεως.¹⁶

Σὲ κάθε περίπτωση, ἡ περιγραφὴ τοῦ Τίτου Λίβιου δὲν ἀφήνει καμμία ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὴ χωροθέτηση τοῦ ὄλου συμβάντος στὴν εὐρύτερη περιοχὴ

14. Ὡς πολίσματα τῆς σαμοθρακικῆς Περαιᾶς ἀναφέρονται στὶς ἀρχαῖες πηγές ἡ Ζώνη, ἡ Δρυς, ἡ Σάλη, τὰ Τέμπυρα καὶ τὸ Χαράκωμα, καθὼς καὶ ἡ Μεσημβρία, ἡ ὕπαρξη τῆς ὁποίας ἔχει ἀμφισβητηθεῖ ἀπὸ μερίδα σύγχρονων ἐρευνητῶν. Γιὰ τὸ θέμα, βλ. τὶς πιὸ πρόσφατες ἀναλύσεις τῆς Τσατσοπούλου 2015 (μὲ τὶς θέσεις τῶν πολισμάτων στὴ σ. 49, εἰκ. 25) καὶ Parissaki 2018, μὲ προγενέστερη βιβλιογραφία.

15. Γιὰ τὸν σχετικὸ μὲ τὴν ταύτιση Μάκρης-Σάλης προβληματισμὸ, βλ. Εὐστρατίου, Καλλιντζῆ 1994, 72-77. Βλ., ὅμως, καὶ τὴν πρόσφατη σύνθεση τῆς Τσατσοπούλου 2015, 46-48, πού ἐπιβεβαιώνει τὶς ταυτίσεις μὲ βάση πιὸ πρόσφατες μετρήσεις τῶν ἀποστάσεων πού δίνουν τὰ ρωμαϊκὰ ὁδοιπορικὰ. Ἡ σαμοθρακικὴ Περαιὰ ἀποτελεῖ ἀντικείμενο τρέχοντος ἐρευνητικοῦ προγράμματος μὲ τίτλο *Αρχαιολογικές και γεωφυσικές έρευνες στην περαιὰ της Σαμοθράκης (ArcGeoPerSa)*, βλ. <http://www.peraiasamothraceproject.gr> (προσπελάστηκε στὶς 5/1/2021).

16. Γιὰ τὶς μαρτυρίες αὐτές, βλ. Ἡρόδ. 7.108 (Ἡ δὲ χώρα αὕτη πάλαι μὲν ἐκαλέετο Γαλλαϊκὴ, νῦν δὲ Βριαντικὴ· ἔστι μὲντοι τῷ δικαιοτάτῳ τῶν λόγων καὶ αὕτη Κικόνων), Πλίν. *Φυσικὴ ἱστορία* 4.41 καὶ Σολίνος 10.7 (βλ. ἐνότητα 3) καὶ *Itin.Ant.* 322. Οἱ Detschew 1976, 87, λ. Βριαντικὴ/Priaticus campus, καὶ Geron 1978, 7-8 (415-416), τοποθετοῦν τοὺς Priantae στὸ τμήμα τῆς αἰγαιακῆς ἀκτῆς μεταξὺ τοῦ δυτικοῦ ἄκρου τῆς σαμοθρακικῆς Περαιᾶς καὶ τῆς Μαρωνείας. Γιὰ τὴν Πριαντικὴ, βλ. τὸ σχόλιο τοῦ Mottas 1989, 90 σημ. 34· γιὰ τὸν σταθμὸ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ, πού ὁ ἴδιος τοποθετεῖ στὴν περιοχὴ τῆς σημερινῆς Ἀρίσβης, βλ. 95-96. Βλ. σχετικὰ καὶ Παρισάκη ὑπὸ ἔκδοση.

τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἐβρου, μὲ τὴν πρώτη ἐπίθεση νὰ πρέπει μετὰ βεβαιότητα νὰ ἀναζητηθεῖ στὰ ἀνατολικά τοῦ ποταμοῦ καὶ τὴ δεύτερη στὰ δυτικά. Τὰ ἀναφερόμενα ἀπὸ τὸν Τίτο Λίβιο θρακικά φύλα μοιάζουν νὰ ἀκολουθοῦν τὸν γενικὸ αὐτὸν διαχωρισμό, ἀφοῦ οἱ Ἄστές, οἱ Καινοὶ καὶ πιθανῶς οἱ Maduateni χωροθετοῦνται ἀνατολικά τοῦ Ἐβρου καὶ οἱ Τραυσοὶ δυτικά. Μὲ βάση τὴν παρατήρηση αὐτή, στὰ ἀνατολικά τοῦ Ἐβρου θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν καὶ οἱ Coreli. Ἡ ταύτιση τῶν τελευταίων, ὅμως, μὲ τοὺς Κορπίλους παραμένει ἀνεπιβεβαίωτη.

2. Κορπίλοι καὶ Κορπιλικὴ στὸν Στράβωνα

Ἀκολουθοῦν χρονολογικά δύο ἀναφορὲς στὸ ἔργο τοῦ Στράβωνος, ποὺ ἀποτελοῦν καὶ τὶς ἀρχαιότερες ἀσφαλεῖς. Στὴν πρώτη ὁ γεωγράφος ἀπαριθμεῖ τοὺς λαοὺς κατὰ μῆκος τοῦ Ἐβρου, μὲ κατεύθυνση ἀπὸ τὰ νότια πρὸς τὰ βόρεια, καὶ μνημονεύει πρῶτα τοὺς Κορπίλους, στὴ συνέχεια τοὺς Βρέννους καὶ τελευταίους τοὺς Βεσσοὺς, γιὰ τοὺς ὁποίους σημειώνει περαιτέρω πῶς συνόρευαν μὲ τοὺς Ὀδρῦσες καὶ τοὺς Σαπαίους.¹⁷ Στὸ χωρίο δὲν προσδιορίζεται ἂν οἱ Κορπίλοι πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν στὴ δεξιά ἢ στὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ. Ὅμοίως ἀσαφεῖς παραμένουν ἕως τὶς μέρες μας καὶ οἱ σχετικὲς μὲ τὸ φύλο τῶν Βρέννων πληροφορίες.¹⁸ Τὰ ὑπόλοιπα φύλα, ὅμως, –Βέσσοι, Ὀδρῦσες καὶ

17. Βλ. Στράβ. 7, ἀπ. 47 (48): *Ἔστι δ' ἡ Θράκη σύμπασα ἐκ δυεῖν καὶ εἴκοσιν ἔθνων συνεστῶσα (...). Παροικοῦσι δὲ τὸν Ἐβρον Κορπίλοι καὶ Βρέναι ἔτι ἀνωτέρω, εἴτ' ἔσχατοι Βέσσοι· μέχρι γὰρ δεῦρο ὁ ἀνάπλους. Ἄπαντα δὲ τὰ ἔθνη ληστρικὰ ταῦτα, μάλιστα δ' οἱ Βέσσοι, οὓς λέγει γειτονεῦειν Ὀδρῦσαις καὶ Σαπαίοις. Ἀπὸ τὸ ἕβδομο βιβλίον τοῦ Στράβωνος ἀντλεῖ καὶ ὁ Αἴλιος Ἡρωδιανὸς γιὰ τὸ ἔθνικόν (<Κορπίλος> Θρακῶν ἔθνος. Στράβων ζ') καὶ γιὰ τὴν Κορπιλική (<Κορπιλική> χώρα Θράκης «ἡ γὰρ Αἶνος κεῖται κατὰ τὴν πρότερον Ἀψυθίδα, νῦν δὲ Κορπιλικὴν λεγομένην»)*, βλ. Ἡρωδιαν. *Περὶ καθολικῆς προσωδίας* 3.1.162 καὶ 316 ἀντίστοιχα.

18. Πλὴν τῆς μαρτυρίας τοῦ Στράβωνος, οἱ Detschew καὶ Delev ἀναφέρουν καὶ τὸ τοπωνύμιον Βρεντοπάρα, ποὺ ἀπαντᾷ στὴν ἐπιγραφή *IGBulg* 1473, l. 7-8 (διὰ κωμητῶν Βρεντοπάρων) ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Hisar τῆς χώρας Φιλιππουπόλεως, βλ. Detschew 1976, 86 καὶ Delev 2009, 251-252, ἀντίστοιχα. Γιὰ τὸν πιθανὸ συσχετισμὸ μὲ τοὺς Βενί τοῦ Πλινίου (γιὰ τὴ σχετικὴ μαρτυρία, βλ. ἐνότητα 3), τὴν πόλιν Βέν(ν)α τοῦ Στεφάνου Βυζαντινοῦ (162.17: *λ. Βέννα: Βέννα, πόλις Θράκης, καὶ δι' ἐνὸς ν καὶ διὰ δύο. Καὶ ἡ γραφὴ διάφορος, καὶ διὰ διφθόγγου καὶ διὰ τοῦ ε, ὅπερ κρεῖττον. Τὸ ἔθνικόν Βενναῖος, καὶ ὁ Βεννικὸς κόλπος. Εἴρηται καὶ Βεννική, λέγονται καὶ Βεννάσιοι οἱ αὐτοὶ*) καὶ τὴ στρατηγία

Σαπαῖοι- ἀνήκουν στὰ πιὸ γνωστὰ τοῦ θρακικοῦ χώρου.¹⁹ Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ ἐπισημάνει κανεὶς πὼς τόσο τὰ φύλα ὅσο καὶ ἡ σειρὰ μὲ τὴν ὁποία ἀναφέρονται στὸ συγκεκριμένο χωρίο παραπέμπουν –σὲ γενικὲς γραμμὲς καὶ μὲ ἐξαίρεση τοὺς Ὀδρῦσες– σὲ ἀντίστοιχες στρατηγίες τοῦ καταλόγου τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου: Κορπλική, Βεννική, Βεσσική καὶ Σαπαϊκή.²⁰

Περισσότερο ἀξιοποιήσιμη τοπογραφικά, παρὰ τὴ συντομία της, ἐμφανίζεται ἡ δευτέρα περὶ Κορπίλων μαρτυρία τοῦ Στράβωνος, ὅπως αὐτὴ ἐπέζησε στὸ σχετικὸ λῆμμα τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου. Σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία αὐτή, ἡ Αἴνος, πού παλαιότερα ἀνῆκε στὴν Ἀψυνθίδα, ἀνῆκε πλέον στὴν Κορπλική.²¹ Ἡ ἀναφορὰ τῆς Αἴνου καὶ τῆς χώρας της ὅσο καὶ ἡ ἀναφορὰ στοὺς Ἀψυνθίους σαφῶς χωροθετοῦν τοὺς Κορπίλους καὶ τὸν χῶρο δράσης τους στὴν ἀνατολική/ἀριστερὴ –ἢ τοῦλάχιστον καὶ στὴν ἀνατολική/ἀριστερὴ– ὄχθη τοῦ ποταμοῦ. Σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς Κορπίλους πού, ὅπως σημειώθηκε πιὸ πάνω, ἀπαντοῦν στὶς πηγὲς μόλις ἀπὸ τὸν 2ο/1ο αἰ. π.Χ., οἱ Ἀψίνθιοι ἀνήκουν στὰ θρακικὰ φύλα πού ἀναφέρονται ἀπὸ νωρὶς στὶς ἀρχαῖες πηγές. Ἡ ἀρχαιότερη ἀναφορὰ τους ἀνάγεται λίγα χρόνια πρὶν τὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. καὶ σχετίζεται μὲ τὴ διαμάχη τους μὲ τοὺς Δολόγκους καὶ τὴν πολυσυζητημένη δράση τοῦ Μιλτιάδη τοῦ πρεσβύτερου στὴν περιοχή τῆς Χερσονήσου.²²

Παρὰ τὴ συντομία τους, οἱ δύο αὐτὲς ἀναφορὲς εἶναι πολύτιμες, ὄχι μόνο γιὰτὶ διαφωτίζουν θέματα σχετικὰ μὲ τὴ χωροθέτηση καὶ τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη

τῆς Βεννικῆς στὸν κατάλογο τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου (γιὰ τὴ σχετικὴ μαρτυρία, βλ. ἐνόητα 5), βλ. Delev, ὁ.π.

19. Ἡ ἱστορία καὶ χωροθέτηση τῶν Σαπαίων ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενο τοῦ δευτέρου ἄρθρου πού δημοσιεύεται στὸ πλαίσιο τοῦ συγκεκριμένου προγράμματος (βλ. τὴν ἀρχικὴ ὑποσημείωση τῆς παρούσας μελέτης καὶ Παρισάκη ὑπὸ ἔκδοση). Γιὰ τοὺς Βεσσούς, βλ. τὸ συλλογικὸ τόμο πού ἐτοιμάζεται πρὸς δημοσίευση στὸ περιοδικὸ *Studia academica šumenensia* προσωρινά, βλ. Delev 2007 [στὰ βουλγαρικὰ καὶ τὰ ἀγγλικά = Delev 2014, 167-185, στὰ βουλγαρικὰ μὲ ἀγγλικὴ περίληψη στὶς σσ. 480-481]. Γιὰ τοὺς Ὀδρῦσες, βλ. Archibald 1998.

20. Γιὰ τὶς στρατηγίες καί, πιὸ συγκεκριμένα, γιὰ τὴ στρατηγία τῆς Κορπλικῆς, βλ. ἐνόητα 5.

21. Βλ. Στέφ. Βυζ., λ. Κορπίλοι: Κορπίλοι, Θρακῶν τινές. Στράβων ζ'. ἡ χώρα Κορπλική «ἢ γὰρ Αἴνος κεῖται κατὰ τὴν πρότερον Ἀψυνθίδα, νῦν δὲ Κορπλικὴν λεγομένην». Πρβλ. καὶ Ἡρωδιαν., *Περὶ καθολικῆς προσωφίδας* 316.

22. Γιὰ τὴ δράση αὐτή, βλ. Loukourouli 1989, 69-78. Γιὰ τὶς σχετικὲς μὲ τὸ φύλο μαρτυρίες, βλ. καὶ Detschew 1976, λ. Δόλογκοι.

τῶν Κορπίλων, ἀλλὰ καὶ ἔξ αἰτίας τῆς χρονικῆς ἐγγύτητάς τοῦ συγγραφέα –τὸ ἔργο τοῦ ὁποῦ τοποθετεῖται, σὲ γενικὲς γραμμές, στὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ.– μὲ τὴν ἰδιαίτερα κρίσιμη περίοδο τοῦ πελατειακοῦ βασιλείου, ὅποτε καὶ ἐδραιώνεται ἡ ρωμαϊκὴ παρέμβαση στὰ πράγματα τῆς Θράκης καὶ λειαίνονται τὸ ἔδαφος γιὰ τὴ μετατροπὴ τῆς σὲ *provincia romana* τὸ 46 μ.Χ. Ἡ ἐγγύτητα ὑποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴν ἔκφραση νῦν δὲ στὸ χωρίο ποῦ διασώζει ὁ Στέφανος Βυζάντιος γιὰ τὴ μετονομασίαν τῆς Ἀψυνθίδος σὲ Κορπιλική, ἔκφραση ποῦ ἐπιτρέπει τὴν ὑπόθεση πὼς Κορπιλικὴ ἦταν ἡ ὀνομασίαν τῆς περιοχῆς τὴν ἐποχὴ τοῦ Στράβωνος ἢ τῶν πηγῶν του.²³ Στὴν πρώτη περίπτωσι, ἡ πληροφορία συμπίπτει μὲ τὴ λεγόμενη «πρῶτη περίοδο» τοῦ συστήματος τῶν στρατηγιῶν τῆς Θράκης,²⁴ δηλαδὴ μὲ τὸ διάστημα ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ πελατειακοῦ βασιλείου μέχρι τὴ δημιουργίαν τῆς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας τὸ 46 μ.Χ. Ἀπὸ τὴν περίοδο αὕτη ἐλάχιστα ὀνόματα στρατηγιῶν μᾶς εἶναι γνωστὰ καὶ κανένα γιὰ τὴν περιοχὴ τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Ἑβρου ποταμοῦ. Ἀλλὰ τὸ γεγονός πὼς κατὰ τὴν ἴδιαν περίοδο παραδίδεται ἐπιγραφικὰ ἡ Σελληντικὴ στρατηγία, ποῦ, ὅπως καὶ ἡ Κορπιλική, ἐμφανίζεται στὸν κατάλογο τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου, θὰ μπορούσε νὰ ἐνισχύσει μιὰ ἀνίστοιχον ἐρμηνείαν καὶ γιὰ τὴν παρουσίαν τῆς Κορπιλικῆς στὸ ἔργο τοῦ Στράβωνος.²⁵ Ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν διαθέσιμων σήμερον πληροφοριῶν, μπορούμε νὰ θεωρήσουμε μιὰ τέτοια ἐρμηνείαν πιθανὴν ἀλλὰ ὄχι ὑποχρεωτικὴν. Σὲ κάθε περίπτωσι, ἡ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος εἶναι πολὺτιμη, ὄχι μόνον γιὰ τὸ ἀποτελεῖ τὴν ἀρχαιότερη, ἀσφαλὴ περὶ Κορπίλων ἀναφορὰ ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ ἀναφορὰ αὕτη θὰ μπορούσε νὰ συμπίπτει χρονολογικὰ μὲ τὴν περίοδο ἀνάδειξης τοῦ πελατειακοῦ βασιλείου τῆς Θράκης.

23. Γιὰ τὸ χρονικὸ ἐπίρρημα νῦν στὸ ἔργο τοῦ Στράβωνος, βλ. ἐνδεικτικὰ Thollard 1987, 49 σημ. 44 γιὰ χωρίον σχετικὸ μὲ τοὺς Πάρθους, ὅπου ἡ χρῆσις τοῦ νῦν ἀποδίδεται ἢ στὸν Στράβωνα ἢ στὸν Ποσειδώνιον. Στὴν περίπτωσι τῶν Κορπίλων, ἡ πιθανὴ ἀπουσία προγενέστερων πληροφοριῶν ἐνισχύει τὴν πιθανότητα μιᾶς, σχετικῆς τοῦλάχιστον, συγχρονίας συγγραφέα-πληροφορίας.

24. Γιὰ τὶς περιόδους αὐτές, βλ. ἐνότητα 5.

25. Ἐπισημαίνεται πὼς ἡ πιθανότητα ὁ Στράβων νὰ χρησιμοποίησε γιὰ τὰ φύλα τῆς Θράκης κάποια διοικητικὴ πηγὴ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου μὲ στρατηγίαις ἔχει ἤδη διατυπωθεῖ στὴν ἔρευνα, βλ. τὸ σχετικὸ σχόλιον τοῦ Gerou 1978, 9 (417) σημ. 36. Γιὰ τὴν στρατηγίαν τῆς Σελληντικῆς τὴν περίοδο τοῦ πελατειακοῦ βασιλείου, βλ. Parissaki 2009, 324-326, ἀρ. 1/5-1/7.

3. Πλίνιος ὁ Πρεσβύτερος καὶ Σολίνος

Ἀκολουθοῦν χρονολογικὰ δύο ἀναφορές, μιὰ στὸ ἔργο τοῦ Πλινίου τοῦ Πρεσβυτέρου –ἡ συγγραφή τοῦ ὁποίου τοποθετεῖται στοὺς χρόνους τῶν Φλαβίων καὶ μέχρι τὸν θάνατο τοῦ συγγραφέα τὸ 79 μ.Χ.– καὶ μιὰ στὸ ἔργο τοῦ Σολίνου –ἡ συγγραφή τοῦ ὁποίου τοποθετεῖται εἴτε στὰ τέλη τοῦ 3ου εἴτε στὶς ἀρχὲς τοῦ 4ου αἰ. μ.Χ. Ἡ μεγάλη ἐξάρτηση τοῦ Σολίνου ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Πλινίου –πού ἀποτυπώνεται καὶ στὸν χαρακτηρισμὸ «Pliny's ape», πού τοῦ ἀπέδωσαν νεώτεροι μελετητές– εἶναι ἐμφανὴς καὶ στὴν περὶ Θράκης ἐνότητα, γεγονός πού ἐπιβάλλει τὴν ἀπὸ κοινοῦ θεώρηση τῶν δύο αὐτῶν ἀναφορῶν.

Περιγράφοντας τὰ φύλα τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας, ὁ Πλίνιος ἀναφέρει τὰ ὀνόματα περίπου τριάντα ἐξ αὐτῶν, χωρισμένα σὲ τέσσερις μεγάλες γεωγραφικὲς ἐνότητες. Στὴν πρώτη –πού προσδιορίζεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν συγγραφέα ὡς ἐκτεινόμενη ἀπὸ τὸν Στρυμόνα μέχρι τὸν Νέστο ποταμὸ καὶ τὸ Παγγαῖο ὄρος– ἀναφέρονται οἱ Δενθελῆτες, Μαῖδοι, Δίγηροι, Βέσσοι, Haleti, Diobessi, Carbilesi, Brysae (Βρύγες?), Σαπαῖοι καὶ Ὀδόμαντοι. Ἀπὸ τίς πηγές τοῦ Ἐβρου –καὶ μέχρι τίς ἀκτὲς τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Προποντίδος, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ ὀνόματα πού ἀναφέρει– ἀπαριθμεῖ τοὺς Ὀδρύσες, Cabyleti –πού ὀρισμένοι ταυτίζουσι μὲ τοὺς ἀναφερόμενους πρὸ πάντων Carbilesi–, Pyrogeri, Drugeri, Καινοί, Hypsalti, Βέν(ν)οι, Κορπίλοι, Βοττιαῖοι, Ἡδωνοί, Σιαλέται, Priantae, Δόλογοι, Θυνοὶ καὶ Κοιλαλήτες (maiores et minores). Ἀκολουθεῖ ἡ βόρεια πλευρὰ τοῦ Αἴμου, ὅπου ἀναφέρονται οἱ Μυσοί, Γέτες, Aedi, Scaugdae, Clariae, Σαρμάτες (Arraei), Σκυῦθες, καί, τέλος, οἱ ἀκτὲς τοῦ Εὐξείνου μὲ τοὺς Moriseni καὶ τοὺς Σίθωνες.²⁶ Μερικὰ ἀκόμη ἐθνωνύμια ἀναφέρονται κατὰ τὴν περιγραφή τῶν ἀκτῶν τῆς Θράκης: μετὰ τὰ Ἄβδηρα ἀναφέρονται οἱ Βίστονες, στὴν περιοχὴ τῆς Αἴνου οἱ Κίκονες, οἱ Σκυῦθες–Ἀρωτῆρες στὴν ἀκτὴ τοῦ Εὐξείνου, βορείως τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰστρου ποταμοῦ. Τὴν εἰκόνα συμπληρώνουν οἱ regiones Astice στὴν περιοχὴ τῆς Ἀπολλωνίας καὶ Caenica στὴν περιοχὴ τῆς Βιζύης, πού

26. Γιὰ τὴν ἀπαρίθμηση τῶν θρακικῶν φύλων, βλ. Πλίν., *Φυσικὴ ἱστορία* 4.11.40-41. Τὸ σχετικὸ μὲ τοὺς Κορπίλους ἀπόσπασμα εἶναι τὸ ἀκόλουθο: *Odrysarum gens fundit Hebrum accolentibus Cabyletis, Pyrogenis, Drugeris, Caenicis, Hypsaltis, Benis, Corpillis, Bottiaeis, Edonis. Eodem sunt in tractu Staletae, Priantae, Dolongae, Thyni, Celaetae maiores Haemo, minores Rhodopae subditi. Inter quos Hebrus amnis, oppidum sub Rhodope Poneropolis antea, mox a conditore Philippopolis, nunc a situ Trimontium dicta. Στὴν παρούσα μελέτη, ἡ λατινικὴ γραφή διατηρήθηκε γιὰ τὰ μὴ παραδιδόμενα ἄλλοθεν φύλα.*

προφανώς άντλοϋν τὰ όνόματά τους άπό τὰ φύλα τών Άστών και τών Καινών άντίστοιχα, χωρίς τὰ φύλα αυτά νά μνημονεύονται ρητώς άπό τόν συγγραφέα. Ή άπαρίθμηση τοϋ Πλινίου εΐναι άσφαλώς πολύτιμη για τήν έρευνα, κυρίως άν ληφθει ύπ' όψιν ότι όρισμένα άπό τὰ άναφερόμενα έθνωνύμια δέν μάς εΐναι άλλοθεν γνωστά. Έν τούτοις και παρά τή γενική άρχή τής «άπό δυσμας πρός άνατολάς» άπαρίθμησης, ή προσπάθεια χωροθέτησης τών φύλων προσκρούει σέ τοπογραφικές και χρονολογικές άσάφειες. Ή μελέτη τών έπιμέρους έθνωνυμίων μαρτυρά πώς στόν κατάλογο τοϋ Πλινίου άναφέρονται φύλα διαφορετικών εποχών, άλλα και φύλα ή δράση τών όποιών τοποθετείται άπό τούς ύπόλοιπους συγγραφείς σέ διαφορετικές περιοχές.²⁷

Μέ τὰ δεδομένα αυτά, σημειώνεται πώς οί Κορπίλοι άναφέρονται στη δεύτερη ομάδα τών φύλων τής ένδοχώρας. Άπό τὰ φύλα τής ομάδας αυτής πιό σίγουρη έμφανίζεται ή χωροθέτηση τών Καινών, τών Βοττιαίων και τών Ήδωνών. Κατά τήν άποψη όρισμένων μελετητών, έξ άλλου, οί *Hypsalti* θα πρέπει νά συσχετισθοϋν με τὰ Κύψελα.²⁸ Στη συνέχεια, ό Πλίνιος (4.41) άναφέρει πώς στήν ίδια περιοχή βρίσκονται οί *Staletae*, *Priantae*, Δόλογοι και Θυνοί, άκολουθώντας αυτήν τή φορά πορεία άπό τὰ δυτικά πρός τὰ άνατολικά. Σέ κάθε περίπτωση, έπισημαίνεται ό συσχετισμός τών Κορπίλων με τήν πορεία τοϋ Έβρου ποταμοϋ άλλα και με τούς Βέννους, συσχετισμός πού άπαντὰ και στο χωρίο τοϋ Στράβωνος.

Στόν Πλίνιο στηρίχθηκε έν πολλοίς ό Σολίνος κατά τή συγγραφή τοϋ έργου *Collectanea rerum memorabilium* ή *Polyhistor*, επιλέγοντας και συμπύσσοντας δραστικά τίς σχετικές πληροφορίες. Άν και άναφερόμενος στα φύλα τής Θράκης άκολουθει τήν ίδια γενική διαίρεση με εκείνην τοϋ Πλινίου, στο τμήμα άπό τόν Στρυμόνα μέχρι τόν Νέστο ποταμό και τὸ Παγγαϊό όρος άναφέρει μόνο τούς Δενθελήτες και τούς Βεσσούς, στις πηγές τοϋ Έβρου άναφέρει τούς

27. Πρβλ. τὸ σχόλιο τοϋ Fol 1975, 85, πού χαρακτηρίζει τήν περιγραφή τοϋ Πλινίου «χαοτική», ένω για τόν Σολίνο σημειώνει πώς βρίσκεται στήν κορυφή τής σύγχυσης, άφοϋ άναμειγνύει πληροφορίες διαφορετικών «ϊστορικο-γεωγραφικών στρωμάτων» (ό.π. 86). Άπό τὰ φύλα πού δέν φαίνεται νά ύφίσταντο πλέον έπί Πλινίου μποροϋν νά άναferθοϋν ένδεικτικά οί Δόλογοι: άπό τὰ φύλα πού γνωρίζουμε σέ άλλες περιοχές οί Ήδωνοί και οί Βοττιαίοι, ή δράση τών όποιών τοποθετείται σαφώς δυτικότερα. Τὰ προβλήματα αυτά μποροϋν νά άποδοθοϋν στόν τρόπο σύνθεσης τοϋ έργου και στή μείξη πηγών διαφορετικών περιόδων.

28. Για τούς Καινούς, βλ. σημ. 3. Για τὰ Κύψελα, βλ. σημ. 12.

Ὀδρύσες, καὶ ἀκολουθοῦν οἱ Priantae, οἱ Δόλογοι, οἱ Θυνοὶ καί, στὴ συνέχεια, οἱ Κορπίλοι, ἀντιστρέφοντας στὸ σημεῖο αὐτὸ τῆ σειρά τοῦ Πλινίου, ποὺ ἀναφέρει τοὺς Κορπίλους πρὶν ἀπὸ τοὺς Priantae. Στὴν ἴδια ἐνότητα προστίθενται καὶ οἱ Κίκονες, ποὺ στὸν Πλίνιο ἀναφέρονται κατὰ τὴν περιγραφή τῶν ἀκτῶν.²⁹ Ἀκολουθοῦν τὰ ἔθνωνύμια βορείως τοῦ Αἴμου –Μυσοί, Γέτες, Σαρμάτες καὶ Σκυῖθες–, ἐνῶ στὶς ἀκτὲς τοῦ Εὐξείνου ἀναφέρονται μόνο οἱ Σίθωνες. Ὁ συσχετισμὸς τῶν Κορπίλων μὲ τοὺς Priantae, τοὺς Δολόγκους καὶ τοὺς Θυνούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς Κίκονες, ἐπιβεβαιώνει τὴ χωροθέτησή τους στὸ νότιο/νοτιο-δυτικὸ τμήμα τῆς Θράκης, ἀλλὰ ταυτόχρονα μαρτυρᾷ τὴ σχετικότητα τῆς χωροθέτησης αὐτῆς (ἀνατολικά ἢ δυτικά τῶν ὑπολοίπων).³⁰

Σὲ κάθε περίπτωση, ἡ μαρτυρία τοῦ Πλινίου –ὅπως καὶ ἡ πηγάζουσα ἀπὸ αὐτὴν μαρτυρία τοῦ Σολίνου– εἶναι ἡ τελευταία ποὺ ἀναφέρεται στοὺς Κορπίλους ὡς φύλο, ἔστω καὶ ἂν δὲν καθίσταται σαφὲς ἂν τὸ φύλο αὐτὸ ὑφίστατο ἢ ὄχι κατὰ τὴν ἐποχὴ συγγραφῆς τοῦ ἔργου. Τόσο ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀππιανοῦ ὅσο

29. Γιὰ τοὺς Κίκονες, ἡ δρᾶση τῶν ὁποίων τοποθετεῖται στὴν περιοχὴ ποὺ ἐκτείνεται ἀπὸ τὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ μέχρι τὴ Βιστονίδα λίμνη, βλ. ἐνδεικτικὰ Τσατσπούλου 2015, 33 καὶ Παρισάκη ὑπὸ ἔκδοση. Σημειώνεται πὼς τοὺς Κίκονες ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, κατὰ τὴν περιγραφή τῆς πορείας τοῦ Ξέρξη, στὴν περιοχὴ τοῦ Δορίσκου καὶ τῆς σαμοθρακικῆς Περαίας (7.59: ὁ δὲ χώρος οὗτος τὸ παλαιὸν ἦν Κικόνων), ἀλλὰ καὶ τῆς Στρώμης δυτικὰ τοῦ Ἰσμάρου (7.108: Ἡ δὲ χώρα αὕτη πάλαι μὲν ἐκαλέετο Γαλαϊκὴ, νῦν δὲ Βριαντικὴ· ἔστι μὲντοι τῶ δικαιοτάτῳ τῶν λόγων καὶ αὕτη Κικόνων). Ἡ Δρυὶς τῆς σαμοθρακικῆς Περαίας χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Ἐκαταῖο τὸν Μιλήσιο περὶ τὸ 500 π.Χ. (κατὰ τὴ σχετικὴ μαρτυρία τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου λ.) ὡς πόλις Θράκης καὶ ἡ Ζώνη ὡς πόλις Κικόνων. Οἱ μαρτυρίες αὐτὲς καθιστοῦν τὴ χωροθέτησή τους ἀσφαλῆ.

30. Τὸ γεγονός πὼς ὁ Σολῖνος ἀναφέρει μόνις ὀκτὼ φύλα στὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα, ἔναντι τῶν περίπου τριάντα τοῦ Πλινίου, γεννᾷ τὸ ἐρώτημα τῶν κριτηρίων ἐπιλογῆς. Παρὰ τὴν ἀδιαμφισβήτητη σχέση τῶν ἔργων τοῦ Πλινίου καὶ τοῦ Σολίνου, σημειώνεται πὼς ἡ περὶ Θράκης ἐνότητα τοῦ δευτέρου διακρίνεται γιὰ τὸν «ἠροδοτείο» χαρακτήρα της, ὅπως μαρτυρᾷ ἡ χαρακτηριστικὴ περὶ ἠθῶν καὶ ἐθίμων εἰσαγωγή, ἡ ἀναφορὰ τῶν θέσεων ποὺ σχετίζονται μὲ τὸν Διομήδη ἀλλὰ καὶ τὸν Ξέρξη, καθὼς καὶ ἡ γενικότερη ἐπικέντρωση στὴ νότια Θράκη. Ἡ «ἀρχαιοφιλικὴ» αὐτὴ διάθεση, κοινὴ κατὰ τὴν ἐποχὴ συγγραφῆς τοῦ ἔργου, ἴσως ἐξηγεῖ τὴν ἐπιλογὴ ὀρισμένων φύλων ἔναντι ἄλλων καί, συγκεκριμένα, τῶν Βεσῶν, Ὀδρυσῶν, Priantae, Δολόγκων, Θυνῶν, Κικόνων ἀλλὰ καὶ τῶν Σιθῶνων. Ἀπὸ τὸν κανόνα αὐτὸν, καὶ γιὰ λόγους ποὺ δὲν μᾶς εἶναι σαφεῖς, φαίνεται πὼς ἐξαιροῦνται μόνο οἱ Δενθελῆτες, φύλο ποὺ παραδίδεται στὶς πηγές μας ἀπὸ τὰ μέσα περίπου τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., καὶ οἱ Κορπίλοι.

καὶ αὐτὴ τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου, ποὺ ἀκολουθοῦν, ἀφοροῦν σὲ τοπογραφικούς καὶ διοικητικούς προσδιορισμούς. Ἀμφότερες, ἐν τούτοις, εἶναι πολύτιμες γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῆς ἱστορικῆς κοιτίδας καὶ τοῦ χώρου δράσης τοῦ φύλου.

4. Τὰ στενὰ τῶν Σαπαίων καὶ τῶν Κορπίλων στὴν ἀφήγηση τοῦ Ἀππιανοῦ

Τὰ στενὰ τῶν Κορπίλων, ὅπως καὶ αὐτὰ τῶν Σαπαίων, ἀναφέρονται ἀρκετὲς φορές ἀπὸ τὸν Ἀππιανὸ κατὰ τὴν περιγραφή τῶν κινήσεων τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ πρὶν ἀπὸ τὴ μάχη τῶν Φιλίππων τὸ 42 π.Χ., προσφέροντας ἕνα σταθερὸ τοπογραφικὸ σημεῖο ἰδιαίτερης σημασίας γιὰ τὴ χωροθέτηση τῶν ὁμώνυμων φύλων. Ἐρχόμενα ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία, τὰ στρατεύματα τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου πορεύθηκαν κατὰ μῆκος τοῦ Μέλανος κόλπου καί, ἀφοῦ διέσχισαν τὸν Ἐβρο ποταμὸ, ἔφθασαν στὸν Δορίσκο καὶ τὸ Σέρρειο ἀκρωτήριον. Ἀλλὰ ἡ κατάληψη ἀπὸ τὶς ἀντίπαλες δυνάμεις τῶν πλησιόχωρων στὸ Σέρρειο στενῶν τῶν Κορπίλων καὶ τῶν εὐρισκόμενων δυτικότερα στὸν δρόμο πρὸς τοὺς Φιλίππους στενῶν τῶν Σαπαίων τοὺς ὑποχρέωσε σὲ κινήσεις ἀντιπερισπασμοῦ: τὰ στενὰ τῶν Κορπίλων παρακάμφθησαν μὲ τὸν παράπλου τοῦ Σερρείου ἀκρωτηρίου καὶ τὴ διοχεύεση τοῦ στρατοῦ μέσῳ μιᾶς παρακείμενης διάβασης: τὰ στενὰ τῶν Σαπαίων μὲ τὴ διάνοιξη μιᾶς ἀρτηρίας, ποὺ μέσῳ τοῦ ὄρους τῶν Σαπαίων ὁδήγησε τὰ ρωμαϊκὰ στρατεύματα στὴν πεδιάδα τῶν Φιλίππων.³¹ Ἡ εὐρύτατα ἀποδεκτὴ σήμερα ταύτιση τοῦ Σερρείου ἀκρωτηρίου μὲ τὴν ἀπόληξη τοῦ ὄρους Ἰσμάρου (τ. Sargı Kaya) καὶ ἡ πληρέστερη γνώση τῆς χάραξης τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ –κατὰ μῆκος τῆς ὁποίας πορεύθηκαν ἀρχικὰ τὰ ρωμαϊκὰ στρατεύματα, ὅπως δηλώνουν οἱ χαρακτηρισμοὶ γνώριμος ὁδὸς καὶ ἐπίτομος, συνήθης καὶ λεωφόρος (Ἀππ., *Ῥωμαϊκῶν ἐμφυλίων* 4.11.87)³²– ἐπιτρέπουν, κατὰ τὴν ἄποψή μας, τὴν

31. Βλ. Ἀππ., *Ῥωμαϊκῶν ἐμφυλίων* 4.11.86-12.105 καὶ 4.13.105. Στὴν πορεία τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατεύματος πρὶν τὴ μάχη τῶν Φιλίππων ἀναφέρονται καὶ οἱ Δίῶν Κάσσιος (*Ῥωμαϊκὴ ἱστορία* 47.35) καὶ Πλούταρχος (*Βροῦτος* 38), ἀλλὰ οἱ ἀναφορὲς τοὺς εἶναι γενικοῦ καὶ ἀόριστου χαρακτήρα. Γιὰ τὰ σχετικὰ χωρία, τὴν ἀνάλυση τῶν τοπογραφικῶν πληροφοριῶν ποὺ παρέχονται σὲ αὐτὰ, τὶς παλαιότερες ἀπόψεις τῆς ἔρευνας καὶ τὶς προτεινόμενες σήμερα ταυτίσεις, βλ. Παρισάκη 2000-2003. Πλὴν τῆς βιβλιογραφίας ποὺ παρατίθεται ἐκεῖ, βλ. Fol 1975, 85 ποὺ τοποθετεῖ τὰ στενὰ τῶν Κορπίλων στοὺς ὄρεινους ὄγκους ἀνατολικά καὶ βόρεια τῆς Μαρωνείας ἀνάμεσα στὶς πεδιάδες τῆς Κομοτηνῆς καὶ τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως, ἀλλὰ τὰ στενὰ τῶν Σαπαίων ἀνατολικά τοῦ Νέστου καὶ στὴν ὄρεινὴ περιοχὴ τῆς Ξάνθης.

32. Γιὰ τὴ χάραξη τῆς Ἐγνατίας στὸ τμῆμα μεταξὺ Νέστου καὶ Ἐβρου ποταμοῦ, βλ. Τσατσοπούλου-Καλούδη 2005. Κατάλοιπα ὁδοστρώματος στὴν περιοχὴ τοῦ Κομάρου

ταύτιση (α) τῶν στενῶν τῶν Κορπίλων μὲ τὰ εὐρισκόμενα πλησίον τοῦ Σερρείου ἀκρωτηρίου καὶ στὴν εὐρύτερη περιοχή τῆς Μάκρης στενά, (β) τῶν στενῶν τῶν Σαπαίων μὲ τὰ εὐρισκόμενα στοὺς πρόποδες τῆς Λεκάνης (τοῦ Ἄκοντίσματος ἢ –δυτικότερα καὶ πιθανότερα– τὰ στενά τοῦ Σίλα), καὶ (γ) τοῦ ὄρους τῶν Σαπαίων μὲ τὴ Λεκάνη.³³ Πέρα ἀπὸ τὶς ἐπιμέρους ἀποκλίσεις τῆς σύγχρονης ἔρευνας, ἡ χωροθέτηση τοῦ στενοῦ τῶν Κορπίλων προσφέρει ἓνα ἀσφαλὲς καὶ σταθερὸ –ἂν καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δυτικότερα, κρίνοντας ἀπὸ τὶς μαρτυρίες τῶν ὑπολοίπων ἱστορικῶν– σημεῖο δράσης τοῦ φύλου.

Ἡ ἀφήγηση τοῦ Ἀππιανοῦ ἐπιτρέπει δύο ἀκόμη παρατηρήσεις. Μεταξὺ τῶν δύο στενῶν ποὺ ἀναφέρει ὁ Τίτος Λίβιος κατὰ τὴν ἐπίθεση τῶν Θρακῶν

προσφέρουν ἓνα πιὸ σταθερὸ σημεῖο τόσο γιὰ τὴ χάραξη τῆς ρωμαϊκῆς ἀρτηρίας ὅσο καὶ γιὰ τὴ χωροθέτηση τῶν στενῶν.

33. Τὴν πορεία τῶν ρωμαϊκῶν στρατευμάτων ἀνέλυσε πρόσφατα καὶ ὁ Delev 2016, 55-58 (χωρὶς γνώση τῆς μελέτης Παρισάκη 2000-2003, ὡς φαίνεται), καταλήγοντας σὲ παρεμφερῆ συμπεράσματα ὡς πρὸς τὰ στενά τῶν Κορπίλων. Μὲ βάση, περαιτέρω, τὴν παρατήρηση τοῦ Ἀππιανοῦ πῶς τὰ στρατεύματα τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου προσέγγισαν ἐν τέλει τοὺς Φιλίππους ἀπὸ τὰ βόρεια (4.13.105: ἔχει [sc. ἡ πόλις τῶν Φιλίππων] δὲ πρὸς ἄρκτω δρυμούς, δι' ὧν Ῥασκούπολις ἤγαγε τοὺς ἀμφι τὸν Βρούτον) καὶ τὴν ταύτιση τῶν, ἐπίσης ἀναφερόμενων στὴν ἀφήγηση τοῦ Ἀππιανοῦ, ποταμῶν Ἀρρησοῦ καὶ Ἑρμου μὲ τὸ Ἀρκουδόρεμα καὶ κάποιον ἀπὸ τοὺς παραποτάμους του, ὁ Delev προκρίνει τὴν ταύτιση τοῦ ὄρους τῶν Σαπαίων μὲ τὸ Φαλακρό (per litt.). Ἡ ταύτιση αὐτὴ εἶναι, πράγματι, πιθανὴ μὲ βάση τὶς τοπογραφικὲς πληροφορίες τοῦ Ἀππιανοῦ, ἂν καὶ τοποθετεῖ τὸν χῶρο δράσης τῶν Σαπαίων δυτικότερα ἀπὸ τὸν μαρτυρούμενο σὲ ἄλλες πηγές (γιὰ τοὺς Σαπαίους, βλ. Παρισάκη ὑπὸ ἔκδοση). Μία νέα πρόταση διατυπώθηκε καὶ ἀπὸ τὸν Δ. Τριαντάφυλλο στὸ 3ο Διεθνὲς Συνέδριο γιὰ τὴν Ρωμαϊκὴ καὶ Ὑστερη-ρωμαϊκὴ Θράκη (RaLATH III), ποὺ ἔλαβε χώρα στὴν Κομοτηνὴ στίς 18-21 Ὀκτωβρίου 2018: Δ. Τριαντάφυλλος, «Some Important Events from the History of Roman Thrace», 18/10/2018. Μὲ βάση τὸ φυλλάδιο τῶν περιλήψεων: «it is proposed to identify the Corpilans' pass with the river Kompsatos in the region of Polyanthos. It is also accepted that the Sapaean's pass must be identified with the gorge and the valley of the Nestos, which together with the fortresses on either side of Nestos and on the hills of Xanthi constitute a unique fortification complex in the country of the Sapaean's». Ἡ ἀξιολόγηση τῆς πρότασης αὐτῆς θὰ πρέπει νὰ ἀναμείνει τὴν παρουσίαση τῶν σχετικῶν ἐπιχειρημάτων σὲ κάθε περίπτωση, ἢ τοποθέτηση τῶν στενῶν τῶν Κορπίλων στὴν περιοχή τοῦ Πολυάνθου εἶναι ἡ δυτικότερη προταθεῖσα μέχρι σήμερα.

έναντίον του Ουόλσωνος –τὸ ἕνα ἀνατολικά του Ἐβρου ποταμοῦ καὶ τὸ ἄλλο στὴν περιοχή τῶν Τεμπύρων (βλ. ἐνότητα 1)– καὶ τῶν δύο στενῶν τῆς ἀφήγησής του Ἀππιανοῦ –τὰ στενὰ τῶν Κορπίλων, λίγο πρὶν τὸ Σέρρειο ἀκρωτήριο, καὶ τὰ στενὰ τῶν Σαπαίων δυτικότερα–, ἡ μόνη ταύτιση ποῦ θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ πιθανῆ εἶναι αὐτὴ μεταξὺ τῶν στενῶν circa Τεμπρυγα τοῦ Λιβίου καὶ τῶν στενῶν τῶν Κορπίλων τοῦ Ἀππιανοῦ, ἀφοῦ μόνον αὐτὰ βρίσκονταν πλησίον τοῦ Ἐβρου ἀλλὰ δυτικὰ τοῦ ποταμοῦ. Ἀπὸ τὴν ἀφήγηση τοῦ Ἀππιανοῦ, τέλος, προκύπτει πὼς στὰ μέσα τοῦ 1ου αἰ. π.Χ. τὰ στενὰ τῶν Κορπίλων –ὅπως καὶ ἡ εὐρύτερη περιοχή, στὴν ὁποία μπορεῖ νὰ χωροθετηθεῖ ἡ δρᾶση τοῦ φύλου αὐτοῦ– εἶχαν περιέλθει ὑπὸ τὸν ἔλεγχο τῶν Σαπαίων.

5. Οἱ στρατηγίες τῆς Θράκης στὸν κατάλογο τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου

Ἀκολουθεῖ ἡ μαρτυρία τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου, ποῦ χρονολογεῖται σὲ γενικὲς γραμμὲς στὶς ἀρχὲς τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ.³⁴ Στὸν κατάλογο τῶν στρατηγιῶν τῆς Θράκης, ποῦ ὁ Γεωγράφος εἰσάγει μεταξὺ τῶν πόλεων τῶν ἀκτῶν καὶ τῶν πόλεων τῆς ἐνδοχώρας, ἀναφέρονται συνολικὰ δεκατέσσερις στρατηγίες ἀπὸ αὐτές, ἡ στρατηγία τῆς Κορπιλικῆς ἀναφέρεται ὡς συνορεύουσα μὲ τὴ Σαπαϊκὴ στὰ δυτικά, τὴν Καινικὴ στὰ ἀνατολικά καὶ τὴ Βεννικὴ ἢ τὴ Σαμαϊκὴ στὰ βόρεια.³⁵ Ἡ μαρτυρία τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου ἀποτελεῖ καὶ τὴν τελευταία περὶ Κορπιλικῆς καὶ Κορπίλων γενικότερα σωζόμενη ἀναφορά.

Οἱ στρατηγίες τῆς Θράκης καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ θέματα ποῦ σχετίζονται μὲ αὐτές –ἀπὸ τὴν ἐμφάνισή τους στὶς πηγὲς περὶ τὰ μέσα τοῦ 1ου αἰ. π.Χ., τὴν ἐξελικτικὴ τους πορεία καὶ τὴν ὀριστικὴ τους κατάργηση στὸ πλαίσιο τῆς ριζικῆς

34. Γιὰ τὴ χρονολόγηση τοῦ καταλόγου, βλ. σημ. 37.

35. Βλ. Πτολεμ., *Γεωγραφικὴ ὑφήγησις* 3.11.8-10 (τῆς ἐκδ. Stückelberger καὶ Graßhoff): *Στρατηγίαι δὲ εἰσιν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ πρὸς μὲν ταῖς Μυσίαις καὶ περὶ τὸν Αἴμον τὸ ὄρος ἀρχομένους ἀπὸ δυσμῶν Δανθλητικῆ, Σαρδικῆ, Οὐσδικησικῆ, Σελληντικῆ. Πρὸς δὲ τῇ Μακεδονίᾳ καὶ τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ὁμοίως στρατηγίαι Μαιδικῆ, Δροσικῆ, Κοιλητικῆ, Σαπαϊκῆ, Κορπιλικῆ, Καινικῆ· καὶ ὑπὲρ μὲν τὴν Μαιδικὴν Βεσσικῆ, ὑφ' ἣν Βεννικῆ, εἶτα Σαμαϊκῆ. Παρὰ δὲ τὴν ἀπὸ Περίνθου πόλεως μέχρις Ἀπολλωνίας παράλιον ἢ Ἀστικῆ στρατηγία.* Ὁ τρόπος ποῦ ἀναφέρονται οἱ στρατηγίες στὸν κατάλογο τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου δὲν ἐπιτρέπει βεβαιότητα ὡς πρὸς τὴν κείμενη στὰ βόρεια τῆς Κορπιλικῆς στρατηγία (Βεννικὴ ἢ Σαμαϊκῆ). Ἡ γειτνίαση Κορπιλικῆς καὶ Βεννικῆς βρῖσκει ἰσχυρὸ ἐπιχείρημα στὸ χωρίο τοῦ Στράβωνος, ποῦ ἀναλύθηκε πιὸ πάνω ὁ Fol, ἐν τούτοις, ὑποστηρίζει τὴ γειτνίαση Κορπιλικῆς-Σαμαϊκῆς, βλ. Fol 1975, 85.

διοικητικής αναδιάρθρωσης τῆς ἐπαρχίας Θράκης πού προώθησε ὁ αὐτοκράτορας Τραϊανὸς στὶς ἀρχὲς τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ.– ἀπασχόλησαν συχνὰ τὴν ἔρευνα. Καὶ αὐτὸ γιατί οἱ στρατηγίες φαίνεται πὼς ἀπέτελεσαν, τούλάχιστον γιὰ τὸ διάστημα τῶν δύο περίπου αἰώνων κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ὁποίων τεκμαίρεται ἡ παρουσία τους, τὴ βάση τῆς διοικητικῆς ὀργάνωσης τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας, κατ' ἀρχὰς στὸ πλαίσιο τοῦ πελατειακοῦ βασιλείου καὶ ἀπὸ τὸ 46 μ.Χ. στὸ πλαίσιο τῆς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας. Παρὰ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἔρευνας, ἐν τούτοις, καὶ πρωτίστως λόγω τῆς ἔνδειας τῶν σχετικῶν πληροφοριῶν, πολλὰ ἀπὸ τὰ θέματα πού σχετίζονται μὲ τὴν ἱστορία τοῦ θεσμοῦ παραμένουν ἀνοιχτὰ.³⁶

Ὁ κατάλογος τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου κατέχει ξεχωριστὴ θέση μεταξὺ τῶν διαθέσιμων στὴν ἔρευνα πηγῶν. Παρὰ τὴν ἀβεβαιότητα πού ὑφίσταται ὡς πρὸς τὸ ἀκριβὲς χρονολογικὸ του πλαίσιο,³⁷ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ μᾶλλον

36. Γιὰ τὰ θέματα αὐτά, βλ. Parissaki 2009 καὶ 2013, ὅπου παρουσιάζονται ὅλες οἱ σχετικὲς μὲ τὸ θέμα μαρτυρίες καὶ σημειώνεται ἡ προγενέστερη βιβλιογραφία· γιὰ τὰ νεώτερα δεδομένα τῆς ἔρευνας, βλ. τὴν ἐπόμενη σημείωση.

37. Σὲ γενικὲς γραμμές, ὁ θεσμὸς φαίνεται πὼς γνώρισε τρεῖς φάσεις. Ἡ πρώτη τοποθετεῖται στὰ χρόνια τοῦ πελατειακοῦ βασιλείου καὶ ἡ ὑπαρξὴ της δὲν ἔχει μέχρι στιγμῆς ἀμφισβητηθεῖ ἀπὸ κανέναν μελετητὴ. Ἡ δευτέρη ἀνήκει στὰ χρόνια μετὰ τὴν ἐπαρχιοποίηση τῆς Θράκης, καὶ χαρακτηρίζεται οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὴν αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στρατηγιῶν, τόσο λόγω τοῦ κατακερματισμοῦ τους ὅσο καὶ λόγω τῆς ἔνταξης νέων ἐδαφῶν στὴν ἐπαρχία Θράκης. Στὴ μελέτη μας (Parissaki 2009 καὶ 2013) ὑποστηρίχθηκε πὼς ἡ φάση αὐτὴ διήρκησε μέχρι τοὺς Φλαβίους, ὅποτε εἰσήχθη ἡ διαίρεση πού ἀντανακλᾷ ὁ κατάλογος τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου· κατὰ τὴν ἄποψη αὐτή, ὁ κατάλογος τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου ἀποτελεῖ οὐσιαστικὰ τὴ μοναδικὴ διαθέσιμη στὴν ἔρευνα πηγὴ γιὰ τὴν τρίτη καὶ τελευταία περίοδο τοῦ θεσμοῦ, πού ἐκτείνεται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Φλαβίων μέχρι καὶ τὴν ἴδρυση τῶν πόλεων τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας ἐπὶ Τραϊανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ. Ἀλλὰ ἡ ἐπιβεβαιωθεῖσα ἀπὸ τὸν Sharankon συνένωση τῶν δύο ἐπιγραφῶν *IGBulg* 1115 (=5478) καὶ 1116 (=5479), πού ἀναφέρουν στρατηγίες τῆς δευτέρας περιόδου ἀλλὰ χρονολογοῦνται ἐπὶ Τραϊανοῦ, ὀδήγησε τὸν Βούλγαρο ἐπιγραφικὸ στὸ καθ' ὅλα εὐλόγο συμπέρασμα πὼς ἡ δευτέρη περίοδος διατηρήθηκε ἐν πολλοῖς μέχρι καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ. Γιὰ τὴ συγκόλληση καὶ τὶς συνέπειες πού αὐτὴ ἔχει γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ θεσμοῦ, βλ. Sharankon 2015 καὶ 2016. Ὁ Sharankon, ἐν τούτοις, δὲν ἐπισημαίνει οὔτε καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσει τὰ σοβαρὰ προβλήματα πού δημιουργεῖ στὴν ἀποκατάσταση αὐτὴ ὁ κατάλογος τῶν στρατηγιῶν τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου· γιατί σὲ κάθε περίπτωση, καὶ παρὰ τὶς σοβαρὲς δυσκολίες πού ὑπάρχουν

σαφές πώς αντιπροσωπεύει την τελευταία φάση στην ιστορία του θεσμού της στρατηγίας πρὶν τὴν ἐδραίωση τῶν πόλεων τῆς ἐνδοχώρας ἐπὶ Τραϊανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ. Καὶ παρὰ τὶς σημαντικὲς ἀμφιβολίες ποὺ ὑφίστανται ὡς πρὸς τὴ χωροθέτηση τῶν στρατηγιῶν, ἀφοῦ πολλὲς ἀπὸ αὐτὲς ἀναφέρονται γιὰ πρώτη καὶ μοναδική φορὰ, ἡ προσπάθεια αὐτὴ δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀπενενομημένη, ἂν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν οἱ ἀκόλουθες παρατηρήσεις:

— Ἐὰν καὶ στὸ συγκεκριμένο χωρίο δὲν ἀναφέρονται συντεταγμένες, ὁ κατάλογος ἐμφανίζεται ὀργανωμένος μὲ τὶς δεκατέσσερις στρατηγίες νὰ χωρίζονται σὲ τέσσερις ὁμάδες, ποὺ ἀναφέρονται μὲ συγκεκριμένη σειρά ἀπὸ τὰ δυτικὰ πρὸς τὰ ἀνατολικά καὶ ἀπὸ τὰ βόρεια πρὸς τὰ νότια. Ἡ πρώτη ὁμάδα περιλαμβάνει τὶς στρατηγίες κατὰ μῆκος τοῦ Αἴμου (Δανθηλητική, Σαρδική, Οὐσδικησική, Σελληνική), ἡ δεύτερη τὶς στρατηγίες κατὰ μῆκος τῶν συνόρων πρὸς τὴ Μακεδονία καὶ πρὸς τὸ Αἰγαῖο πέλαγος (Μαιδική, Δροσική, Κοιλητική, Σαπαϊκή, Κορπιλική, Καινική), ἡ τρίτη τὶς στρατηγίες ἀνάμεσα στὶς δύο αὐτὲς ἐνότητες (Βεσσική, Βεννική καὶ Σαμαϊκή), ἐνῶ τὴν τελευταία ὁμάδα ἀντιπροσωπεύει ἡ στρατηγία τῆς Ἀστικῆς στὸ ἀνατολικότατο ἄκρο τῆς ἐπαρχίας. Ἡ στρατηγία αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ μόνη τῆς ὁποίας ἡ ἔκταση προσδιορίζεται ὡς καλύπτουσα τὴν ἐντυπωσιακὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὰ βόρεια ὄρια τῆς χώρας τῆς Περίνθου μέχρι τὴν Ἀπολλωνία στὴ δυτικὴ ἀκτὴ τοῦ Εὐξείνου Πόντου.³⁸

— Ἰδιαίτερα πολύτιμη γιὰ τὴν τοποθέτηση ἐπὶ χάρτου τῶν στρατηγιῶν τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου εἶναι καὶ ἡ προφανὴς ὀνοματολογικὴ σύνδεση πολλῶν ἐξ αὐτῶν μὲ γνωστὰ θρακικὰ ἔθνωνύμια. Ἡ παρατήρηση αὐτὴ ἰσχύει μετὰ βεβαιότητος γιὰ τὶς στρατηγίες τῆς Δανθηλητικῆς (Δανθηλητες/Δενθελῆτες), Σαρδικῆς (Σέρδοι), Μαιδικῆς (Μαῖδοι), Κοιλητικῆς (Κοιλαλῆτες), Σαπαϊκῆς (Σαπαῖοι), Κορπιλικῆς (Κορπίλοι), Καινικῆς (Καινοί), Βεσσικῆς (Βέσσοι), Βεννικῆς

ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀκριβῆ χρονολόγησή του, ὁ κατάλογος ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τὶς σοβαρότερες διαθέσιμες στὴν ἔρευνα μαρτυρίες γιὰ τὴν ιστορία τοῦ θεσμοῦ στὴ Θράκη καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοηθεῖ.

38. Οὐδεὶς μελετητὴς ἔχει ἀμφισβητήσει μέχρι σήμερα πὺς ἡ σειρά ἀναφορᾶς τῶν στρατηγιῶν στὸ ἔργο τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου ἀντανακλᾷ τὴν πραγματικὴ τους γεωγραφικὴ χωροθέτηση, βλ. ἐνδεικτικὰ Delev 2009, 245 («in the text of Ptolemy the strategies are listed following a definite and explicitly mentioned order, which should have been helpful in the attempt to arrange them on the map»). Μιὰ σχετικὴ ἀσάφεια προκαλοῦν μόνο οἱ ἐκφράσεις ὑπὲρ μὲν τὴν Μαιδικὴν γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῆς Βεσσικῆς, καὶ ὑφ' ἧν [ἐνν. Βεσσικὴν] γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῆς Βεννικῆς.

(*Βέννοι),³⁹ και Ἀστικῆς (Ἀστές). Λιγότερο ἀσφαλεῖς ἕως και ἀπόλυτα ἀβέβαιοι εἶναι οἱ συσχετισμοὶ ποὺ ἔχουν κατὰ καιροὺς προταθεῖ γιὰ τὶς στρατηγίες τῆς Οὐσδικησικῆς, Σελληντικῆς, Δροσικῆς καὶ Σαμαϊκῆς.⁴⁰

— Ἡ περιγραφή τῆς στρατηγίας τῆς Ἀστικῆς ἐπιτρέπει τὴ διαπίστωση πὼς οἱ στρατηγίες τοῦ συγκεκριμένου καταλόγου ὑπῆρξαν μεγάλες σὲ ἔκταση διοικητικὲς ὀντότητες.⁴¹ Δύο ἀπὸ τὶς στρατηγίες, ἔξ ἄλλου, ἡ Δενθελητικὴ καὶ ἡ Σελληντικὴ, ὑφίσταντο κατὰ τὴν προγενέστερη περίοδο τοῦ πελαταιακοῦ βασιλείου ὡς ὑποδιαίρεσεις: *Δενθελητικὴ πεδιασία* καὶ *Σελληντικὴ ὄρεινή*.

Συμπερασματικά, καὶ μὲ βάση τὸν προφανῆ συσχετισμὸ Κορπίλων καὶ Κορπιλικῆς, ὁ κατάλογος τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου ἐπιβεβαιώνει τὴ χωροθέτηση τοῦ φύλου κατὰ μῆκος τοῦ βορείου Αἰγαίου καὶ τὴ γειτνίαση τόσο μὲ τοὺς κείμενους πρὸς τὰ δυτικὰ Σαπαίους ὅσο καὶ μὲ τοὺς κείμενους πρὸς τὰ ἀνατολικά Καινοῦς.

6. Ἡ χωροθέτηση Κορπίλων καὶ Κορπιλικῆς

Ἀπὸ τὶς πληροφορίες τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καθίσταται σαφὲς πὼς Κορπίλοι καὶ Κορπιλικὴ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν στὸν κατώτατο ροῦ τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ καὶ τῶν ἐκβολῶν του. Ἀλλά, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀνάλυση ποὺ προηγήθηκε, οἱ σχετικὲς ἀναφορὲς παραπέμπουν καὶ στὶς δύο ὄχθες τοῦ ποταμοῦ. Ἡ εἰκόνα αὐτὴ ἀντανακλᾶται καὶ στὶς ἀπόψεις τῶν σύγχρονων μελετητῶν, ὀρισμένοι ἀπὸ τοὺς ὁποίους χωροθετοῦν φύλο καὶ στρατηγία στὴ δυτικὴ/δεξιὰ ὄχθη, ὀρισμένοι στὴν ἀνατολικὴ/ἀριστερὴ καὶ ἄλλοι σὲ ἀμφότερες.

Στὴ δυτικὴ/δεξιὰ ὄχθη τοῦ Ἐβρου χωροθέτησαν Κορπίλους καὶ Κορπιλικὴ οἱ Detschew, Geron καὶ Fol. Ὁ Fol, μάλιστα, περιέγραψε τὴν ἔκταση τῆς

39. Βλ. σημ. 18.

40. Καὶ ἡ σύνδεση αὐτὴ εἶναι ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν μελετητῶν, βλ. ἐνδεικτικὰ Delev 2009, 245 («it is clear that most of the strategies were named after Thracian tribes; it could therefore be presumed that their different territories coincided at least partially with those occupied by the respective tribes at the time when they fell under Roman domination»). Συσχετισμοὶ μὲ συγκεκριμένα φύλα, λιγότερο ἢ περισσότερο ἐπισφαλεῖς κατὰ περίπτωσιν, ἔχουν κατὰ καιροὺς προταθεῖ καὶ γιὰ τὶς ὑπόλοιπες στρατηγίες, βλ. ἐνδεικτικὰ Δροσικὴ/Δερσαῖοι.

41. Ὡς ἔμμεσες ἐνδείξεις τῆς ἔκτασης τῶν στρατηγιῶν μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ἡ ὑπαρξὴ τεσσάρων μόλις στρατηγιῶν γιὰ ὅλο τὸ μῆκος τοῦ Αἴμου ἀπὸ τὰ σύνορα Θράκης-Μοισίας μέχρι καὶ τὸν Εὐξείνιο Πόντο ὅσο καὶ οἱ ἴδιες οἱ ὀνομασίες τῶν στρατηγιῶν ποὺ ἀντιστοιχοῦν σὲ μεγάλα φυλετικὰ σύνολα, π.χ. Μαιδική, Βεσσικὴ, κτλ.

στρατηγίας με μεγαλύτερη ακρίβεια, χωροθετώντας την από τη Βιστονίδα λίμνη και τις έκβολές του Έβρου στα νότια μέχρι τη γραμμή Zlatograd-Διδυμότειχο στα βόρεια.⁴² Για τους Mihailov, Jones και Tacheva, η κοιτίδα των Κορπίλων και η στρατηγία της Κορπιλικής βρίσκονταν πράγματι στην περιοχή του κάτω ροῦ, αλλά ανατολικότερα, πρωτίστως βορείως της Αΐνου.⁴³ Τη σαφή χωροθέτηση Κορπίλων και Κορπιλικής στο τμήμα ανατολικά του ποταμού, ἔξ ἄλλου, πρότεινε και ὁ Delev.⁴⁴ Πρὸς ἐνίσχυση τῆς ταύτισης αὐτῆς, ὁ Delev ἀναφέρει καὶ τὴ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος περὶ Κορπιλικῆς/πρώων Ἀψυνθίδας (βλ. ἐνότητα 2).

Ἡ τάση χωροθέτησης τοῦ φύλου καὶ τῆς στρατηγίας καὶ στὶς δύο ὄχθες τοῦ Έβρου ποταμοῦ διακρίνεται με μεγαλύτερη σαφήνεια στὴν πρόταση τοῦ Σαμοθράκη, πού χαρακτηρίζει τοὺς Κορπίλους ἀρχαῖο λαὸ τῆς Θράκης, ὁ ὁποῖος κατοικοῦσε «ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν ὑπωρειῶν τῆς Ῥοδόπης, μεταξὺ τοῦ Έβρου

42. Detschew 1976, λ. Κορπίλοι («vom Bistonischen See bis zur Mündung des Hebros»); Gerov 1978, 7 (415), πού ἀναφέρει τοὺς Κορπίλους «на запад от долното течение на Марица» («στα δυτικά τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Έβρου ποταμοῦ») καὶ Fol 1975, 86. Ἡ γραμμὴ Zlatograd πρὸς Διδυμότειχο ἀντιστοιχεῖ σὲ γενικὲς γραμμὲς στα σημερινὰ ἑλληνο-βουλγαρικά σύνορα.

43. Mihailov 1967, 39-40· Jones 1971, 13· Tacheva 2000, 42. Ὁ Mihailov σημειώνει πὼς τόσο τὸ φύλο, ὅσο καὶ ἡ στρατηγία θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν στὴν περιοχή τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Έβρου, στὴν ἐνδοχώρα βορείως τῆς Αΐνου («по долна Марица над Енос»), τοποθετώντας τοὺς εὐρισκόμενους στα δυτικά τῶν Κορπίλων Σαπαίους στὴν ἐνδοχώρα τῶν Ἀβδήρων καὶ τῆς Μαρωνείας (Mihailov 1967, 40). Για τὴν Tacheva, φύλο καὶ στρατηγία ἐκτείνονται «на запад край долното течение на Хеброс и на изток до реката Мелас» («πρὸς τὰ δυτικά μέχρι τὸν κάτω ροῦ τοῦ Έβρου καὶ πρὸς τὰ ἀνατολικά μέχρι τὸν Μέλανα ποταμό») καὶ φαίνεται νὰ υἱοθετεῖ τὴν ἄποψη τοῦ Venedikov πὼς οἱ Κορπίλοι ἐπεκτάθηκαν πρὸς τὰ ΝΑ καὶ ἔφθασαν μέχρι τὸ ὕψος τῆς θρακικῆς Χερσονήσου μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Κότυος Α΄. Σὲ παλαιότερη μελέτη (Tacheva 1983, 6), σημείωνε πὼς ἡ Τραϊανούπολις ἰδρύθηκε στα ἐδάφη τῆς Κορπιλικῆς στρατηγίας.

44. Delev 2009, 246-247: «they [sc. the Corpili] must have occupied therefore the left bank of the Lower Hebros between Aenus and Cypsela and the limited hinterland to the Melas gulf, or the lands previously ascribed to the Paeti (Hdt. 7.110; Arr. Anab. 1.11.4) and Melanditi (Xen. Anab. 7.2.32). It remains uncertain whether they also occupied the opposite right bank of the river, or its stream and the adjoining marshlands served as a natural western frontier for both the tribal territory of the Corpili and the homonymous strategy».

πρὸς ἀνατολὰς καὶ τῶν Κικόνων πρὸς δυσμάς» (1963, 314, λ. Κορπίλοι), χωροθετώντας τους σαφῶς δυτικά τοῦ ποταμοῦ. Στὸ ἴδιο λῆμμα προσθέτει πῶς «ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Στράβωνος Κορπιλικὴ ἐκαλεῖτο καὶ ἡ παλαιὰ Ἀψυνθίς χώρα περὶ τὴν Αἴνον, ἐκτεινομένη μεταξὺ Ἐβρου καὶ Μέλανος κόλπου καὶ καταλήγουσα εἰς τὸ Σαρπηδόνιον ἀκρωτήριον (νῦν Γκρέμια)». Τὴν ἴδια χωροθέτηση ἐπαναλαμβάνει καὶ στὸ περὶ Κορπιλικῆς λῆμμα, τὴν ὁποία χαρακτηρίζει «χώρα τῆς μεσημβρινῆς Θράκης, ἡ παλαιότερον Ἀψυνθίς καλουμένη» (1963, 314, λ. Κορπιλική· πρβλ. καὶ 1963, 84, λ. Ἀψυνθιάς, Ἀψυνθίς: «οὕτω ἐκαλεῖτο ἡ περὶ τὴν Αἴνον παραλία, ἡ μετὰ ταῦτα ὀνομασθεῖσα Κορπιλική»). Γιὰ τὸν Σαμοθράκη, κατὰ συνέπεια, οἱ Κορπίλοι ὡς φῦλο ἐτοποθετοῦντο δυτικά τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἐβρου, ἐνῶ ἡ Κορπιλική, ἀναφερόμενη ὡς χώρα, καὶ στὶς δύο ὄχθες.

Ἀπὸ τὴν ἀνάλυση πού προηγήθηκε καθίσταται σαφές πῶς τὰ δύο σταθερὰ σημεῖα γιὰ τὴ χωροθέτηση τῶν Κορπίλων καὶ τῆς ὁμώνυμης στρατηγίας εἶναι ἀφ' ἑνὸς ἡ Αἴνος μὲ τὴ χώρα της στὴν ἀνατολική/ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ, ἀφ' ἑτέρου τὰ στενὰ τῶν Κορπίλων, στενὰ πού ἡ συντριπτικὴ πλειονότητα τῶν ἐρευνητῶν τοποθετεῖ στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῆς Μάκρης, σὲ ἀρκετὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὴ δυτικὴ/δεξιὰ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ. Τὸ γεγονός, ἐξ ἄλλου, πῶς τὰ στενὰ αὐτὰ ἀναφέρονται κατὰ τὴν περιγραφὴ τῆς πορείας τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ στὴ Θράκη τὸ 42 π.Χ., ἐνῶ ἡ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος ἐμφανίζεται ὡς κατὰ τι νεώτερη, ἐπιτρέπει τὴν ὑπόθεση πῶς ὁ φυσικὸς χῶρος τῶν Κορπίλων ἐπεκτάθηκε σταδιακὰ καὶ πῶς, τοῦλάχιστον κατὰ τὸ δεῦτερο μισὸ τοῦ 1ου αἰ. π.Χ. καὶ στὶς ἀρχές τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ., οἱ Κορπίλοι δροῦσαν πράγματι καὶ στὶς δύο ὄχθες τοῦ ποταμοῦ. Ἡ εἰκόνα αὐτὴ μοιάζει νὰ ἀντίκειται στὴν ἀντίληψη πῶς οἱ ποταμοὶ λειτουργοῦσαν, ἰδιαίτερα σὲ περιοχὲς πεδινές, ὡς πρώτης τάξεως ὀριοθετικὰ σημεῖα.⁴⁵ Ἀλλὰ ἡ ἐπέκταση τῶν Κορπίλων καὶ τῆς

45. Περιοριζόμενοι στὴ Θράκη, σημειώνεται πῶς σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις ἀναφέρονται φῦλα ὡς δρώντα καὶ διοικητικὲς ὀντότητες ὡς ἐκτεινόμενες ἐκατέρωθεν ἐνὸς ποταμοῦ· βλ. ἐνδεικτικὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος (7.3.13) γιὰ τὶς συχνές μεταναστάσεις τῶν Γετῶν ἐνθεν κάκειθεν τοῦ Ἰστρου ποταμοῦ, τὴ μαρτυρία τοῦ ἰδίου (7, ἀπ. 36) πῶς ὁ Στρυμῶν ἔρρεε διὰ Μαίδων, ἀλλὰ καὶ τὴν περίπτωση τῆς ρωμαϊκῆς Οὐλίας Τοπεῖρου πού, ἂν καὶ εὐρισκόμενη στὴν δεξιὰ/δυτικὴ ὄχθη τοῦ Νέστου ποταμοῦ, ἤλεγχε μιὰ μεγάλη σὲ ἔκταση χώρα πού κατὰ κύριο λόγο ἐκτεινόταν στὴν πεδιάδα ἀνατολικά τοῦ ποταμοῦ, βλ. *I.Thrac.Aeg.* σσ. 264-265. Γιὰ τὴν ἐπέκταση τῆς χώρας τῆς Αἴνου καὶ στὴ δεξιὰ/δυτικὴ ὄχθη τοῦ Ἐβρου, βλ. τὴ σχετικὴ μαρτυρία τοῦ Τίτου Λίβιου (ἐνότητα 1) ἀλλὰ καὶ τὴν προταθεῖσα ἀπὸ τοὺς Jeanne καὶ Louis Robert συμπλήρωση

Κορπιλικής στρατηγίας και πέραν του φυσικού όριου που προσφέρει ο Έβρος ποταμός δεν θα πρέπει να θεωρείται άπιθανη, αφού συνάδει και με τις μαρτυρίες των αρχαίων συγγραφέων. Σε κάθε περίπτωση, η κοιτίδα των Κορπίλων και ο κύριος όγκος της Κορπιλικής στρατηγίας θα πρέπει να τοποθετηθεί στην άριστερή/άντολική και όχι στη δυτική/δεξιά όχθη του Έβρου ποταμού, όχι μόνο γιατί η ταύτιση των στενών των Κορπίλων παρέχει ένα σαφές τοπογραφικό σημείο, αλλά πρωτίστως γιατί η παρουσία της Κορπιλικής στρατηγίας μεταξύ Σαπαϊκής και Καινικής, που μετά βεβαιότητας πρέπει να τοποθετηθεί βορείως της Χερσονήσου, δεν αφήνει επαρκές περιθώριο επέκτασης στην ανατολική πλευρά.

Συνοψίζοντας τα μέχρι στιγμής δεδομένα, η στρατηγία της Κορπιλικής θα πρέπει κατά την άποψή μας να τοποθετηθεί στον χώρο από τα στενά των Κορπίλων (στενά στην ευρύτερη περιοχή της Μάκρης) και τα Ζωναία όρη (τ. Tsoran-Dag) στα δυτικά μέχρι πιθανώς τον Έβρο ποταμό στα ανατολικά ή και πέραν του Έβρου ποταμού μέχρι και τα ανατολικά της Αΐνου, ίσως μέχρι το ύψος της Σαρπηδονίας άκρας, όπως αναφέρει και ο Σαμοθράκης. Προς τα νότια η στρατηγία θα έβαινε κατά μήκος της αΐγαιακής άκτογραμμής.⁴⁶ Πολύ δυσκολότερος είναι ο προσδιορισμός του βορείου συνόρου, καθ' όσον αυτός συνδέεται με το ιδιαίτερα ακανθώδες θέμα της έκτασης των στρατηγιών του καταλόγου του Κλαυδίου Πτολεμαίου.

7. Από τη στρατηγία της Κορπιλικής στην Τραϊανούπολη

Στην έρευνα έχει κατά καιρούς διατυπωθεί ή άποψη πως η έδρα της στρατηγίας θα πρέπει να αναζητηθεί στη θέση της μεταγενέστερης Τραϊανουπόλεως, ή όποια, όπως δηλώνει το όνομά της, ιδρύθηκε από τον Τραϊανό (97-117 μ.Χ.) σε θέση που ταυτίζεται σήμερα με τον αρχαιολογικό χώρο νοτίως της κοινοτήτας Λουτρού, στο 160 χλμ. της έθνικής όδοϋ Άλεξανδρουπόλεως-Φερρών.⁴⁷ Η άποψη αυτή στηρίζεται πρωτίστως στη γεωστρατηγική σημασία που κατέχει ή θέση για τον έλεγχο της Έγνατίας όδοϋ και της καθέτου που βάνει κατά

του όνοματος της πόλεως αυτής σε προερχόμενο από την περιοχή των Φερών μιλίαριο του 235-238 μ.Χ., βλ. *I.Thrac.Aeg.* E454.

46. Έννοείται πως θα πρέπει να έξαιρεθεί ή χώρα της σαμοθρακικής Περαίας, που κατά την περίοδο αυτή έκτεινόταν πιθανότατα στην περιοχή των Τεμπύρων (σημ. Άλεξανδρούπολη), βλ. Parissaki 2018 για τη σχετική ανάλυση.

47. Για την Τραϊανούπολη, βλ. *I.Thrac.Aeg.* σσ. 531-569, με προγενέστερη βιβλιογραφία.

μήκος τῆς δεξιᾶς/δυτικῆς ὄχθης τοῦ Ἑβρου, συνδέοντας τὴν via Egnatia μὲ τὴν via Diagonalis τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας, ἀλλὰ καὶ στὰ παράλληλα ἔδρας στρατηγιῶν/πόλεων Τραϊανοῦ.⁴⁸ Ὅσον ἀφορᾷ στὰ προερχόμενα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν θέσιν ἀρχαιολογικὰ κατάλοιπα τῆς προ-ρωμαϊκῆς περιόδου, αὐτὰ παραμένουν πενιχρά. Πολὺ περιορισμένες παραμένουν καὶ οἱ γνῶσεις μας γιὰ τὸν ἀρχαιολογικὸ χάρτη τῆς περιοχῆς γενικότερα.⁴⁹

Ἀπὸ τὶς 78 ἐπιγραφές ποὺ περιέχονται στὸ Σύνταγμα τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν τῆς Θράκης τοῦ Αἰγαίου ὡς προερχόμενες ἀπὸ τὸν νομὸ Ἑβρου (*I.Thrac.Aeg.* E400-E477), καὶ ἐξαιρώντας ὅσες συνδέονται μὲ τὰ πολίσματα τῆς σαμοθρακικῆς Περαίας καὶ τὸν Δορίσκο, μόλις τρεῖς φαίνεται πὼς προέρχονται ἀπὸ ἐδάφη ἐκτὸς ἑλληνικῶν ἐγκαταστάσεων καὶ χρονολογούνται στὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν ἴδρυση τῶν δύο ρωμαϊκῶν πόλεων τῆς περιοχῆς, τῆς Τραϊανουπόλεως καὶ τῆς Πλωτινοπόλεως. Δύο ἀπὸ αὐτὲς προέρχονται ἀπὸ τὸ βόρειο τμήμα τοῦ νομοῦ Ἑβρου, ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Διδυμοτείχου, πρὶν ἀπὸ τὴν ἴδρυση τῆς Πλωτινοπόλεως, καί, κατὰ συνέπεια, ἴσως ἔξω ἀπὸ τὸν χῶρο δράσης τῶν Κορπίλων. Πρόκειται γιὰ τὸ ἐπιτύμβιο ἐνὸς μισθοφόρου ἀπὸ τὴ Βαβυλώνα, ποὺ χρονολογεῖται στὸ πρῶτο μιστὸ τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. (*I.Thrac.Aeg.* E465) καὶ τὴν ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή τοῦ βασιλέως Κότους Ζ' (περ. 42-31 π.Χ.), υἱοῦ τοῦ Ῥασκουπόρεως, ποὺ μαρτυρᾷ πὼς στὰ μέσα τοῦ 1ου αἰ. π.Χ. στὴν περιοχὴ δραστηριοποιούνταν οἱ βασιλεῖς τῆς Σαπαϊκῆς δυναστείας (*I.Thrac.Aeg.* E458). Ἀπὸ τὸ νότιο τμήμα τοῦ νομοῦ καὶ τὴν περιοχὴ τῶν Φερῶν προέρχεται ἡ ἐπιγραφή *I.Thrac.Aeg.* E453, ποὺ χρονολογεῖται στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Νέρωνα καί, συγκεκριμένα, στὸ διάστημα μεταξὺ 13 Ὀκτωβρίου τοῦ 59 καὶ 12 Ὀκτωβρίου τοῦ 63 μ.Χ.: κατὰ συνέπεια, μετὰ τὴν ἐπαρξιοποίησιν τῆς Θράκης τὸ 46 μ.Χ. ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ τὴν κατάργησιν τῶν στρατηγιῶν. Ἀναφέρεται σὲ ἔργα ὁδοποιίας, τὰ ὁποῖα ἔγιναν μὲ πρωτοβουλία τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἐπιτρόπου καὶ μὲ ἀφετηρία τὴν Πέρινθο. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ ἐπιτρόπου καὶ ἡ σπάνια γιὰ τὴν περιοχὴ χρῆσις τῆς λατινικῆς γλώσσας μαρτυροῦν τὶς περιορισμένες ἀρμοδιότητες τοῦ τοπικοῦ στρατηγοῦ, τοῦλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ στὴ λειτουργία τῆς Ἑγνατίας.⁵⁰

48. Μιὰ πιθανὴ περίπτωση συνέχειας μεταξὺ ἔδρας στρατηγίας καὶ πόλεως τοῦ Τραϊανοῦ ἀποτελεῖ ἡ Τόπειρος, βλ. σχετικὰ Παρισάκη ὑπὸ ἔκδοσιν.

49. Ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν περιοχὴ τῆς Τραϊανουπόλεως φαίνεται πὼς προέρχεται ἀργυρὸ τετράδραχμο Θάσου τοῦ 2ου αἰ. π.Χ., βλ. *I.Thrac.Aeg.* 532 σημ. 1. Γιὰ μιὰ σύντομη καὶ συνοπτικὴ ἀποτύπωση τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χάρτη τῆς περιοχῆς, βλ. ἐνότητα 9.

50. Ἡ προερχόμενη ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ οἰκισμοῦ Παλαγιά καὶ χρονολογούμενη

8. Φυλετικοί συσχετισμοί στην περιοχή του κάτω ροῦ τοῦ Ἑβρου ποταμοῦ

Τὸ σύντομο τῆς ἱστορικής παρουσίας τῶν Κορπίλων ἀλλὰ καὶ ἡ χωροθέτησή τους στὴν πεδιάδα τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Ἑβρου ποταμοῦ, σὲ μιὰ περιοχὴ ὅπου οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς τοποθετοῦν τὴ δράση καὶ ἄλλων φύλων, ἐγείρουν εὐλόγα –ἂν καὶ ἀβέβαια ὡς πρὸς τὴν ἀπάντησή τους– ἐρωτήματα τόσο ὡς πρὸς τὶς ἱστορικές συγκυρίες τῆς ἀνάδειξής τους, ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὶς σχέσεις καὶ τοὺς πιθανοὺς δεσμοὺς μεταξύ τῶν φύλων αὐτῶν. Στὰ χωρία ποὺ ἀναλύθηκαν πρὸ πάνω, οἱ Κορπίλοι συσχετίζονται μὲ φύλα τῶν ἑλληνοιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν ἀλλὰ καὶ τῶν προγενέστερων χρόνων, χωρὶς νὰ εἶναι πάντα σαφές ἂν οἱ συσχετισμοὶ αὐτοὶ ἀντανάκλουν κάποια φυλετικὴ συγγένεια καὶ μετεξέλιξη ἢ ὀφείλονται ἀπλῶς στὴ μεταξύ τους γεωγραφικὴ γειτνίαση.

Στὴν ἐπίθεση τοῦ 188 π.Χ., ὅπως αὐτὴ περιγράφεται ἀπὸ τὸν Τίτο Λίβιο καὶ μὲ τὴν προϋπόθεση τῆς ἀποδοχῆς τῆς διόρθωσης τῆς γραφῆς Coreli τῶν χειρογράφων, οἱ Κορπίλοι ἐμφανίζονται νὰ συμπτύττουν μὲ τοὺς Ἀστούς, τοὺς Καινοὺς καὶ τοὺς Maduateni.⁵¹ Ὅπως ἀναφέρθηκε καὶ πρὸ πάνω, ὁ συσχετισμὸς αὐτὸς δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀντανάκλῃ μιὰ χαλαρὴ μεταξύ τους γεωγραφικὴ συνάφεια, ἀφοῦ δύο ἀπὸ τὰ φύλα αὐτὰ μετὰ βεβαιότητος (Ἀστὲς καὶ Καινοὶ) καὶ τὸ τρίτο πιθανότατα (Maduateni) χωροθετοῦνται στὴ Θράκη ἀνατολικῶς τοῦ Ἑβρου ποταμοῦ. Στὰ δύο χωρία τοῦ Στράβωνος, οἱ Κορπίλοι συσχετίζονται μὲ τοὺς Βρέννους, τοὺς Βέσσους, τοὺς Ὀδρύσες καὶ τοὺς Σαπαίους, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς Ἀψινθίους. Ὁ συσχετισμὸς μὲ τοὺς Ἀψινθίους ἀντανάκλῃ πιθανότατα τὴν ἐπέκταση τοῦ χώρου δράσης τῶν Κορπίλων πρὸς τὰ ἀνατολικά· εἶναι πιθανὸ Κορπίλοι καὶ Ἀψίνθιοι νὰ μὴν συνυπῆρξαν χρονολογικά. Ὁ συσχετισμὸς μὲ τοὺς Βρέννους, τοὺς Βεσσοὺς καὶ τοὺς Σαπαίους, ἀντιθέτως, δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀντανάκλῃ κάποιες εὐρύτερες φυλετικὲς περιοχὲς καὶ συνεργασίες στὸ πλαίσιο τοῦ πελατειακοῦ βασιλείου τῆς Θράκης.⁵² Ἄμεση γεωγραφικὴ γειτνίαση ἀλλὰ καὶ πολιτικὴ συνάφεια μὲ τοὺς Σαπαίους παραδίδει καὶ ἡ ἀφήγηση

στὸν 1ο-2ο αἰ. μ.Χ. ἐπιγραφή *I.Thrac.Aeg. E449* ἐντάσσεται ἀπὸ τοὺς ἐκδότες τοῦ συντάγματος στὶς ἐπιγραφές τῆς χώρας Τραϊανουπόλεως. Ἄν, ὅμως, χρονολογεῖται στὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν ἴδρυση τῆς πόλεως αὐτῆς, ὅπως φαίνεται πιθανόν, τότε θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ εἴτε στὴ χώρα τῆς σαμοθρακικῆς Περαιᾶς –ἢ ὅποια κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς τοποθετεῖται στὴν περιοχὴ τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως– εἴτε στὰ ἐδάφη ποὺ ἤλεγχαν οἱ Θρακὲς βασιλεῖς καὶ στρατηγοί. Γιὰ τὶς ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες ποὺ παρέχει ἡ ἐπιγραφή αὐτὴ ὡς πρὸς τὴν ἐγκατάσταση Ρωμαίων στὴν περιοχὴ, βλ. Parissaki ὑπὸ ἔκδοση.

51. Βλ. ἐνότητα 1.

52. Βλ. ἐνότητα 2.

του Ἀππιανού, που τοποθετείται στα μέσα του 1ου αἰ. π.Χ.⁵³ Οἱ συσχετισμοὶ τοῦ Πλινίου –ὅπως, ἐξ ἄλλου, καὶ αὐτοὶ τοῦ Σολίνου– ἀποτελοῦν προῖον συγκερασμοῦ πληροφοριῶν που ἀνάγονται σὲ διαφορετικὲς πηγὲς καὶ ἐποχὲς καί, σὲ πολλὲς περιπτώσεις, μοιάζουν νὰ μὴν συνάδουν μεταξύ τους. Ἀπὸ τὰ φύλα που ἀναφέρει στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ καὶ μὲ ἐξαίρεση τοὺς Ὀδρύσες, οἱ Priantae, οἱ Δόλογκοι καὶ οἱ Κίκονες ἀποτελοῦσαν ἀνάμνηση ἤδη κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους.⁵⁴

Στὴ σύγχρονη ἔρευνα, ἐν τούτοις, τέθηκε ἓνα ἀκόμη ἐρώτημα, καίριο γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης τῆς περιοχῆς τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Ἐβρου· καὶ αὐτὸ ἀφορᾷ τὴ σχέση τῶν Κορπίλων μὲ τοὺς Ὀδρύσες. Παρὰ τὴν ἀπολύτως σίγουρη καὶ ἐπιβεβαιωμένη ἀρχαιολογικὰ παρουσία τῶν Θρακῶν στὴν περιοχὴ καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἀρχαιότητος, ἡ φυλετικὴ ταυτότητα τῶν γηγενῶν πληθυσμῶν που ζοῦσαν στὴν περιοχὴ ἀνατολικά τοῦ Ἰσμάρου καὶ τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Ἐβρου στὸ διάστημα ἀπὸ τὸν Ἑκαταῖο –ὅποτε ἀναφέρονται οἱ Κίκονες– καὶ μέχρι τὸν 2ο αἰ. π.Χ. –ὅποτε καὶ ἐμφανίζονται οἱ Κορπίλοι, γιὰ ὅσους ἀποδέχονται τὴν ταύτιση Corpili/Coreli– δὲν προσδιορίζεται στὶς πηγές. Κατὰ τὴν ἀποψη ὀρισμένων μελετητῶν, ἡ σιωπὴ αὐτὴ ὀφείλεται στὴν ἰσχυρὴ ἐδραίωση τῶν ἑλληνικῶν κτισμάτων στὴν περιοχὴ, τῆς Αἴνου στὰ ἀνατολικά τοῦ Ἐβρου καὶ τῶν πολισμάτων τῆς σαμοθρακικῆς Περαιᾶς στὰ δυτικά.⁵⁵ Ἀλλὰ οἱ ἀνασκαφὲς τῆς Ζώνης καὶ ἡ πρόσφατη δημοσίευση ὀρισμένων ἐκ τῶν εὐρημάτων δείχνουν πλέον πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς συνύπαρξης. Μεταξὺ τῶν εὐρημάτων ξεχωρίζουν ἡ θρακικὴ κεραμικὴ που ἦρθε στὸ φῶς κατὰ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνα, ἀλλὰ καὶ σὲ ὀλόκληρη τὴν ἔκταση τοῦ οἰκισμοῦ, καθὼς καὶ τὰ διάσημα πλέον graffiti σὲ θρακικὴ γλῶσσα.⁵⁶ Δὲν ἀποκλείεται, κατὰ συνέπεια, ἡ σιωπὴ αὐτὴ νὰ σχετίζεται περισσότερο

53. Βλ. ἐνότητα 4.

54. Βλ. ἐνότητα 3. Γιὰ τοὺς Priantae, βλ. καὶ σημ. 16. Γιὰ τοὺς Κίκονες, βλ. Παρισάκη ὑπὸ ἔκδοση.

55. Κατὰ τὴ Βεληγιάννη-Τερζῆ (2004, 15), τὸ γεγονός πὼς ὁ Ἡρόδοτος δὲν ἀναφέρει κανένα θρακικὸ φύλο στὸ τμήμα μεταξύ Μαρωνείας καὶ Ἐβρου καὶ στὴν περιοχὴ τῆς σαμοθρακικῆς Περαιᾶς ὀφείλεται στὸ γεγονός πὼς «ἡ ακτὴ εἶχε καταληφθεῖ ἀπὸ τις ἰδρύσεις τῆς Σαμοθράκης καὶ ἐτσι δὲν ἔμενε ζωτικὸς χώρος γιὰ θρακικὰ φύλα». Τὸ ἴδιο ὑποστηρίζει καὶ ἡ Bredow 1999, 9 γιὰ τὴ σαμοθρακικὴ Περαιᾶ καὶ 9 σημ. 20, καὶ 11 γιὰ τὴν Αἴνο.

56. Βλ. Παρδαλίδου 2015, 681-688, κυρίως 681, καὶ Brixhe, Ζουρντατζῆ, Παρδαλίδου 2015, ἀντίστοιχα.

μέ τις γενικότερες ιστορικές συγκυρίες κατά τους χρόνους αυτούς. Πράγματι, ή κοιλάδα του κάτω ρού του Έβρου ποταμού –τò σύνολο, σχεδόν, του σημερινού νομού Έβρου– μοιάζει νά έντάχθηκε νωρίς στο κράτος τών Όδρυσών και νά αποτέλεσε αναπόσπαστο μέρος του φυλετικού του σχηματισμού. Η σχέση αυτή θά πρέπει νά ξμεινε ισχυρή καθ' όλη τή διάρκεια τών κλασσικών και έλληνιστικών χρόνων. Πρòς τήν κατεύθυνση αυτή συνηγορεί ή μαρτυρία του Στράβωνος, ó όποιος, αναφερόμενος στα θρακικά φύλα κατά μήκος του Έβρου, σημειώνει πώς ένιοι –και ó όρος παραπέμπει στις πηγές, από τις όποιες ó Στράβων άντλησε τή συγκεκριμένη πληροφορία– συνέδεαν τήν περιοχή με τούς Όδρύσες.⁵⁷

Άν οί Κορπίλοι έμφανίζονται ξαφνικά στο ιστορικό προσκήνιο είτε στις άρχές του 2ου αί. π.Χ. (Τίτος Λίβιος), είτε στα μέσα του 1ου αί. π.Χ. (Στράβων), ή παρουσία τους στην περιοχή δέν μοιάζει νά είναι αποτέλεσμα μετακίνησης αλλά, πιθανότερα, αυτόνομησης –έστω και μόνο στο πλαίσιο συγκεκριμένων δράσεων, όπως μπορεί νά υποστηριχθεί π.χ. για τήν επίθεση κατά τών ρωμαϊκών στρατευμάτων. Η «ξαφνική» εμφάνιση τών Κορπίλων στις πηγές αποτελεί πιθανότατα έκφανση μιās παρατηρούμενης και σε άλλες περιπτώσεις δυναμικής πρòς τήν κατεύθυνση τής σταδιακής αποσύνθεσης τής παλαιότερης, ισχυρής φυλετικής συνένωσης, που είχε έπιτευχθεί υπό τόν έλεγχο τών Όδρυσών. Η επικράτηση του βασιλείου τής Τύλιδος κατά τò μεγαλύτερο μέρος του 3ου αί. π.Χ. και, στη συνέχεια, ó άνταγωνισμός Μακεδόνων βασιλέων και Ρωμαίων, που άναζήτησαν στην περιοχή φίλα διακείμενες πρòς αυτούς δυνάμεις για τήν έξυπνρήτηση τής πολιτικής τους, ασφαλώς ενίσχυσαν τήν αποσχιστική αυτή δυναμική. Η περιγραφή του Άππιανού, από τήν άλλη, μαρτυρά πώς ή δυναμική αυτή δέν μετέβαλε μακροπρόθεσμα τή θέση τών Κορπίλων. Από τὰ μέσα του 1ου αί. π.Χ. και έξής, οί νικητές τών Μακεδόνων βασιλέων βρήκαν στο φύλο τών Σαπαίων τούς νέους τοποτηρητές τής πολιτικής τους στην περιοχή και οί Κορπίλοι ένσωματώθηκαν και πάλι στον νέο αυτόν σχηματισμό.

57. Στράβ. 7, άπ. 47: Όδρύσας δέ καλοῦσιν ένιοι πάντας τούς από Έβρου και Κυψέλων μέχρι Όδησσοῦ τής παραλίας υπεροικοῦντας, ὡν έθασίλευσεν Άμάδοκος και Κερσοδέπτης και Βηρισάδης και Σεύθης και Κότυς. Πρβλ. και τò σχετικό σχόλιο του Τριαντάφυλλου (2007, 626), που έπισημαίνει πώς οί σχέσεις τών Όδρυσών «με τα άλλα φύλα της κεντρικής Ροδόπης (Δίοι, Σάτραι, Βησσοί) και της νότιας Θράκης (Σαπαίοι, Βίστονες, Κίκονες, Κορπίλοι) δεν είναι γνωστές. Δεν είναι επίσης γνωστό, εάν και πότε έχασαν την αυτονομία τους και ενσωματώθηκαν στο κράτος των Όδρυσών».

9. Συνοπτική θεώρηση του αρχαιολογικού χάρτη του νομού Έβρου

Παρά την πρόοδο των τελευταίων δεκαετιών, η μελέτη και η αξιοποίηση των αρχαιολογικών καταλοίπων για την καλύτερη γνώση του φυλετικού κόσμου της θρακικής ένδοχώρας αποτελεί ακόμη ζητούμενο για την έρευνα. Και αυτό γιατί η αξιοποίηση προσκρούει σε μια σειρά πρακτικών αλλά και ευρύτερου, μεθοδολογικού χαρακτήρα προβλημάτων. Στις δυσκολίες της πρώτης κατηγορίας θα πρέπει να αναφερθεί η σχετικά περιορισμένη ανασκαφική έρευνα θέσεων της ένδοχώρας αλλά και, πρωτίστως, η έλλειψη έκτενων και αναλυτικών δημοσιεύσεων, που θα επέτρεπαν τη συναγωγή ουσιαστικότερων συμπερασμάτων.⁵⁸ Στις δυσκολίες της δεύτερης κατηγορίας ανήκει η αδυναμία ακριβούς χωροθέτησης των φύλων, ιδιαίτερα αν ληφθεί υπ' όψιν ο γενικότερος προβληματισμός της σύγχρονης έρευνας περί σύνδεσης υλικών καταλοίπων με συγκεκριμένες έθνικές ή άλλες ομάδες.⁵⁹ Για τους λόγους αυτούς τονίζεται μετ' επιτάσεως πώς ό,τι ακολουθεί δεν είναι παρά ένας πρώτος, προσωρινός,

58. Από τις άνεσκαμμένες θέσεις του νομού Έβρου, αντικείμενο συστηματικής έρευνας και δημοσίευσης έχουν αποτελέσει μέχρι σήμερα δύο από τις θέσεις της σαμοθρακικής Περαίας: η Ζώνη και, εν μέρει, η Μάκρη. Για τη Ζώνη, βλ. πρόσφατα Τσατσοπούλου-Καλούδη 2015· Παρδαλίδου 2015· Ήλιοπούλου 2015· Γαλάνη-Κρίκου, Τασακλάκη, Τσέλεκας 2015. Για τη Μάκρη, βλ. Ευστρατίου, Καλλιντζή 1994. Αντικείμενο συστηματικής δημοσίευσης έχουν αποτελέσει και οι τύμβοι της Μικρής Δοξίπαρας, για τους οποίους, βλ. σημ. 67. Άνασκαφές έχουν πραγματοποιηθεί και στον Δορίσκο, αλλά οι σχετικές αναφορές παραμένουν συνοπτικές. Για τις άνασκαφές στη θέση της ρωμαϊκής Πλωτινόπολεως, βλ. ένδεικτικά Κουτσομανής 2007, Κουτσομανής, Τσόκα, Κεκές 2009, αλλά και Μ. Κουτσομανής στο <https://www.archaiologia.gr/blog/2015/09/28/πλωτινόπολη-το-χρονικό-της-έρευνας/> (προσπελάστηκε στις 5/1/2021). Για μια συνοπτική και πρόσφατη παρουσίαση των σημαντικότερων αρχαιολογικών θέσεων του νομού στην περιοχή του Σουφλίου, βλ. Γουρίδης 2009. Γενικού αλλά κατατοπιστικού χαρακτήρα είναι και η παρουσίαση των σημαντικότερων θέσεων του νομού στον τόμο περί Μακεδονίας και Θράκης των εκδόσεων Μέλισσα, Βλαχόπουλος, Τσιαφάκη 2017, 524-557.

59. Βλ. ένδεικτικά Saripanidi 2017, 74, η οποία έπισημαίνει χαρακτηριστικά πώς «the task of looking for ethnic groups in the archaeological record is a chimaera»· βλ. και Saripanidi 2017, 79-81 για μια ανάλυση του νεκροταφείου του Μικρού Δουκάτου σε σχέση με τον χώρο δράσης των Κικόνων. Η δυσκολία έπιτείνεται σε περιπτώσεις όπως αυτή των Κορπίλων, που αναδύονται στο ιστορικό γίνεσθαι μόνο για σύντομο χρονικό διάστημα.

σύντομος και έπιλεκτικός σχολιασμός. Στηρίζεται αποκλειστικά στις πληροφορίες που παρέχονται στις ανασκαφικές εκθέσεις και στη διαθέσιμη μέχρι σήμερα βιβλιογραφία και άποσκοπεί μόνο σε μια προκαταρκτική και συνοπτική παρουσίαση. Υπόκειται, έπιπλέον, σε χρονολογικούς όσο και γεωγραφικούς περιορισμούς. Χρονολογικά περιορίζεται στους έλληνιστικούς και τους ρωμαϊκούς χρόνους, που καλύπτονται από την παρούσα μελέτη, φτάνοντας μέχρι τις αρχές του 2ου αι. μ.Χ. (κατάργηση στρατηγιών και ίδρυση πόλεων του Τραϊανού). Γεωγραφικά περιορίζεται στις θέσεις του νομού Έβρου, έστιάζοντας στο νότιο τμήμα του νομού, αφού στο τμήμα αυτό έντοπίζεται με μεγαλύτερη ασφάλεια ο χώρος που μπορεί να χαρακτηριστεί ως κοιτίδα των Κορπίλων. Έννοείται πως ή σύνδεση των Κορπίλων με τη συγκεκριμένη περιοχή και τα κατάλοιπά της ισχύει υπό την προϋπόθεση της άποδοχής των όσων αναφέρονται πιο πάνω σχετικά με τη χωροθέτησή τους.

Η προσπάθεια για την καλύτερη γνώση της ένδοχώρας του νομού Έβρου ξεκίνησε ούσιαστικά με τον Γεώργιο Μπακαλάκη και προχώρησε σε σημαντικό βαθμό από τον διάδοχό του στην ΙΘ Έφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Κομοτηνής, Διαμαντή Τριαντάφυλλο.⁶⁰ Από τις μέχρι σήμερα έντοπισθεισες θέσεις, δύο κατηγορίες παρουσιάζουν ξεχωριστό ένδιαφέρον για τα όσα αναλύονται έδω: οί περίβολοι/ύπαίθρια ιερά και οί τύμβοι. Οί πρώτοι έντοπίζονται σε κορυφές ύψωμάτων, σε όλη την έκταση του όρεινου όγκου της Ροδόπης. Αν και συστηματικές ανασκαφές και δημοσιεύσεις άπουσιάζουν για τις έντός των έλληνικών συνόρων θέσεις, οί περίβολοι χρονολογούνται κατά κανόνα στην Πρώιμη Έποχή του Σιδήρου και έρμηνεύονται κατά βάση, αν και όχι αποκλειστικά, ως όχυρωματικού χαρακτήρα. Σε άρκετες περιπτώσεις, ή χρήση τους εκτείνεται και στα ρωμαϊκά, ένιοτε έως και τα βυζαντινά

60. Καταγράφοντας στο Αρχαιολογικό Δελτίο του 1961-1962 (σσ. 258-259) τα πορίσματα της έρευνας που είχε πραγματοποιήσει στον νομό Έβρου με χρηματοδότηση του τότε Βασιλικού Ίδρύματος Έρευνών, ο Γεώργιος Μπακαλάκης σημείωνε χαρακτηριστικά πως, ένω για την περιοχή από την Περαία των Θασιών μέχρι και την Περαία των Σαμοθρακών «έστερεώθησαν πως οί γνώσεις μας», αντιθέτως «ελάχιστα στοιχεία υπάρχουν δια την περιοχήν την κειμένην προς τα ΒΑ της Περαίας των Σαμοθρακών, όλοεν δε γίνονται άραιότερα, έφ' όσον χωροϋμεν κατά μήκος της δυτικής όχθης του ποταμού Έβρου». Μια πρώτη μελέτη για τις θέσεις της ένδοχώρας συνετάχθη από τον Δημήτριο Λαζαρίδη το 1974, αλλά παρέμεινε άδημοσίευτη (Λαζαρίδης 1974). Για μια σύντομη έπίσκόπηση της προόδου που σημειώθηκε έκτοτε, βλ. Βλαχόπουλος, Τσιαφάκη 2017.

χρόνια.⁶¹ Ἀπὸ τοὺς ἐντοπισθέντες στὸν νομὸ Ἐβρου, ἰδιαίτερη ἀναφορὰ πρέπει νὰ γίνεи στὸν περίβολο τῆς κορυφῆς «Μυτερό» ἢ «Μοναστήρι Λόφος» (τ. Τσεπέλ-καγιά) –Α τῆς Κίρκης καὶ ΒΔ τοῦ Ἄβαντα–, ὄχι μόνο γιατί εἶναι ὁ περισσότερο γνωστὸς βιβλιογραφικά, ἀλλὰ καὶ γιατί γειτνιάζει μὲ τὶς περισσότερες ἀπὸ τὶς προταθεῖσες μέχρι σήμερα ταυτίσεις γιὰ τὰ στενὰ τῶν Κορπιῶν.⁶² Στὸ ἐσωτερικὸ ἐνὸς χώρου, ποὺ διαμορφώνεται ἀπὸ τὰ ἀπότομα βράχια τῆς κορυφῆς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τμήματα τοίχων, ποὺ κλείνουν τὰ μεταξὺ τους περάσματα, ἐντοπίζονται ἐντυπωσιακὰ ἀναλήμματα πολυγωνικῆς τοιχοδομίας, λαξευτὲς κατασκευές, στὶς ὁποῖες ἀποδίδεται χρηστικὸς ἢ καὶ λατρευτικὸς χαρακτήρας (π.χ. πίθος γιὰ τὴ συλλογὴ νεροῦ, κόγχες γιὰ προσφορές, βωμός), σύνολα κοιλοτήτων διαφόρων διαστάσεων ποὺ ἐρμηνεύονται ὡς ἀποδόσεις ἀστερισμῶν, ἀλλὰ καὶ κεραμεικῆ, ποὺ ἀνάγει τὴ χρῆση τοῦ χώρου στὸν 9ο καὶ τὸν 8ο αἰ. π.Χ. Εὐρήματα καὶ χρονολόγησι οδήγησαν τοὺς ἀρχαιολόγους στὴ σύνδεση τοῦ χώρου μὲ τοὺς Κίκονες καὶ τὴν ἐρμηνεία του ὡς ἱεροῦ τοῦ Ρήσου.⁶³ Ἡ ἀνεύρεση, ὅμως, καὶ εὐρημάτων μεταγενέστερων περιόδων, μεταξὺ τῶν ὁποίων πῆλινου εἰδωλίου κεφαλῆς βοδιοῦ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων, πιθανότατα ἀναθηματικὸν χαρακτήρα, μαρτυροῦν πὼς ὁ χρόνος διατήρησε χρῆση καὶ προορισμὸ καὶ στοὺς μεταγενέστερους χρόνους. Κυκλικὸς περίβολος, ποὺ χαρακτηρίζεται ὡς φρουριακός, ἀναφέρεται καὶ στὸ ὕψωμα Σκοτεινὸ (τ. Καρανίκι-ντερέ), περὶ τὰ 2 χλμ. ΒΑ τοῦ Ἄβαντα,⁶⁴ ἐνῶ σὲ οἰκισμὸ ἢ σὲ ἱερὸ ἀποδίδονται τὰ κατάλοιπα ποὺ ἔχουν ἐντοπισθεῖ στὴ θέση «Ἐρένι» στὴν περιοχὴ Συκορράχης.⁶⁵ Ἀπὸ τὰ ὑπάθρια ἱερά, ποὺ ἔχουν ἐντοπισθεῖ στὴν εὐρύτερη περιοχὴ, ἰδιαίτερη ἀναφορὰ πρέπει νὰ γίνεи καὶ στὸ ἱερὸ τῆς Νίψας.⁶⁶

61. Γιὰ μιὰ συνθετικὴ παρουσίαση, βλ. Τριαντάφυλλος 1990.

62. Γιὰ τὸν ὄχυρωματικὸν αὐτὸν περίβολο, βλ. ἡδὴ Μπακαλάκης 1961, 8 καὶ, κυρίως, Τριαντάφυλλος 1986, 62-65. ἀρ. 3, εἰκ. 14-20. Βλ. καὶ πιὸ πρόσφατα Μάτσας 2017, 528-529.

63. Γιὰ τὴ χρονολόγησι, βλ. Τριαντάφυλλος 1986, 62· γιὰ τὴν ἐρμηνεία, Τριαντάφυλλος 1986, 65 καὶ Μάτσας 2017, 529.

64. Κατάλοιπα ἐνὸς δευτέρου περιβόλου ἐντοπίζονται 80 μ. ἀνατολικότερα. Χρονολόγησι δὲν ἀναφέρεται. Βλ. Δ. Τριαντάφυλλος, *ΑΔ* 33 (1978) Β'2, 311.

65. Σὲ ἔκταση 500x500 μ., περὶ τὰ 5 χλμ. ΝΑ τοῦ χωριοῦ ἐντοπίσθηκε ἀρράβδωτος κιονίσκος μὲ συμφυῆς κυλινδρικὸν κιονόκρανο, καθὼς καὶ πολλὰ μικρὰ ὀξυπύθμενα ἀγγεῖα καὶ ὄστρακα ἀπὸ ἀβαφῆ ἀγγεῖα. Στὴ σύντομη ἀναφορὰ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου δὲν ἀναφέρεται χρονολόγησι. Βλ. Δ. Τριαντάφυλλος, *ΑΔ* 34 (1979) Β'2, 337.

66. Γιὰ τὸ ἱερὸ τῆς Νίψας, βλ. Δ. Τριαντάφυλλος, *ΑΔ* 52 (1997) Β'3, 880-881. Ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τὰ εὐρήματα τῆς εὐρύτερης περιοχῆς Ἰτέας-Ἀρδανίου

Καρπὸς τῆς συστηματικῆς προσπάθειας καταγραφῆς τῶν ἀρχαιολογικῶν θέσεων τοῦ νομοῦ ὑπῆρξε καὶ ὁ ἐντοπισμὸς 145 περίπου ταφικῶν τύμβων. Οἱ περισσότεροι ἐντοπίζονται στὸ βόρειο τμήμα τοῦ νομοῦ.⁶⁷ Μεταξὺ τῶν τύμβων τοῦ νοτίου τμήματος ξεχωρίζουν οἱ ἀνεσκαμμένοι. Πρόκειται, συγκεκριμένα, γιὰ τὸν τύμβο τῆς περιοχῆς τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως, ποὺ χρονολογεῖται στοὺς ὕστερο-ρωμαϊκοὺς χρόνους. Στὸ ἐσωτερικὸ του βρέθηκε λιθόκτιστος τάφος μὲ κεραμοσκεπὴ καμάρα καὶ τρεῖς κιβωτιόσχημοι τάφοι.⁶⁸ Στὰ πρῶτα χρόνια

καὶ ιδιαίτερα τὰ εὐρήματα ἀπὸ τὴ θέση Πυροβολικά. Μεταξὺ αὐτῶν ξεχωρίζει θολωτὸς τάφος, στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ὁποῖου ἀνευρέθησαν μοναδικὰ γιὰ τὴν περιοχὴ ἀγγεῖα τύπου Tserina ἀλλὰ καὶ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή μὲ ἐλληνικῆς προελεύσεως ἀνθρωπινύμια, βλ. <https://www.rodiki.gr/article/24478/spania-aggeia-diakosmhmena-entopisan-archaiologoi-sthn-iteaebroy> (προσπελάστηκε στίς 5/1/2021). Ἀπὸ τὴν ἴδια περιοχὴ προέρχεται καὶ νομισματικὸς θησαυρὸς ἀργυρῶν πτολεμαϊκῶν νομισμάτων. Ὅσα ἀπὸ τὰ εὐρήματα ἔχουν χρονολογηθεῖ εἶναι κατὰ τι πρωϊμότερα ἀπὸ τὸ χρονολογικὸ πλαίσιο τῆς παρούσας μελέτης.

67. Γιὰ μιὰ πρώτη καταγραφὴ τῶν τύμβων τοῦ νομοῦ, βλ. Δ. Τριαντάφυλλος, ΑΔ 33 (1978) Β'2, 311-312· γιὰ μιὰ πρώτη συνθετικὴ παρουσίαση, Τριαντάφυλλος, Τερζοπούλου 1996 καὶ Τερζοπούλου 2013, 99-103, μὲ προγενέστερη βιβλιογραφία. Γιὰ τὴ γεωγραφικὴ (πρωτίστως στὸ βόρειο τμήμα τοῦ νομοῦ) καὶ χρονολογικὴ (πρωτίστως αὐτοκρατορικῶν χρόνων) κατανομὴ τῶν τύμβων, βλ. ὅ.π. 102. Ἀπὸ τοὺς ἀνεσκαμμένους τύμβους τοῦ νομοῦ (βόρειο καὶ νότιο τμήμα/ἀπὸ τὸν 3ο αἰ. π.Χ. κ.έ.), ιδιαίτερη ἀναφορὰ πρέπει νὰ γίνει στὸν τύμβο τῆς Μικρῆς Δοξιπάρας-Ζώνης ποὺ ἐρευνήθηκε τὸ 2002-2003 καὶ ἔφερε στὸ φῶς ἐντυπωσιακὰ εὐρήματα –μεταξὺ αὐτῶν καύσεις νεκρῶν, πέντε ἄμαξες μὲ τὰ ὑποζύγια τους, πέντε ταφῆς ἀλόγων, κ.ἄ.–, ποὺ τοποθετοῦν τὴ χρῆση καὶ κατασκευὴ του στὸ διάστημα ἀπὸ τὶς ἀρχὲς μέχρι τὰ μέσα περίπου τοῦ 2ου μ.Χ. αἰ. Τὰ ἀνασκαφικὰ δεδομένα καὶ τὰ κτερίσματα τῶν νεκρῶν ἀποτελέσαν τὸ ἀντικείμενο τῆς διδακτορικῆς διατριβῆς τῆς Δόμνας Τερζοπούλου (Τερζοπούλου 2013), ἐνῶ οἱ ἄμαξες καὶ τὰ ὑποζύγια τὸ ἀντικείμενο ἑνὸς συνεδρίου (Triantafyllos, Terzopoulou 2010). Γιὰ μιὰ συνθετικὴ καὶ συνοπτικὴ παρουσίαση τοῦ τύμβου καὶ τῶν εὐρημάτων του, βλ. Τριαντάφυλλος, Τερζοπούλου 2017 καὶ τὴν ἐπίσημη ἴστοσελίδα τῆς ἀνασκαφῆς τῆς Μικρῆς Δοξιπάρας-Ζώνης <http://www.mikridoxipara-zoni.gr> (προσπελάστηκε στίς 5/1/2021). Ἀναφορὰ, τέλος, μπορεῖ νὰ γίνει καὶ στὸ ὑπὸ ἐξέλιξη πρόγραμμα ἐντοπισμοῦ καὶ καταγραφῆς ἀρχαίων θέσεων –μεταξὺ αὐτῶν καὶ τύμβων– μὲ τὴ χρῆση ἱστορικῶν ἀεροφωτογραφιῶν καὶ δορυφορικῶν εἰκόνων· γιὰ μιὰ πρώτη παρουσίαση τοῦ προγράμματος αὐτοῦ, βλ. Donati, Avramidou ὑπὸ ἔκδοση.

68. Ὁ τάφος ἐρευνήθηκε κατὰ τὴν περίοδο τῆς βουλγαρικῆς κατοχῆς καὶ τὰ εὐρήματα

του 2ου αἰ. μ.Χ., στα χρόνια ἀμέσως μετὰ τὴν κατάργηση τῶν στρατηγιῶν τῆς Θράκης καὶ τὴν ἴδρυση τῶν πόλεων τοῦ Τραϊανου, χρονολογήθηκε ἀπὸ τοὺς ἀνασκαφεῖς ὁ τύμβος τῆς Τραϊανουπόλεως.⁶⁹ Μὲ βάση τὴ διαθέσιμη στὴν ἔρευνα εἰκόνα, οἱ τύμβοι αὐτοὶ δὲν φαίνεται νὰ διαφοροποιῶνται μὲ τρόπο οὐσιαστικὸ ἀπὸ τοὺς τύμβους τῆς ἴδιας περιόδου ποὺ ἔχουν ἀνασκαφῆι στὸ βόρειο τμήμα τοῦ νομοῦ ἢ ἀπὸ τύμβους τοῦ εὐρύτερου θρακικοῦ χώρου. Ἡ διάσπαρτη κατανομή τους ἔχει ἀποδοθεῖ στὴ σύνδεσή τους μὲ μεγάλες ἀγροτικὲς ἰδιοκτησίες. Ἡ εἰκόνα αὐτή, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸν ἐντοπισμὸ λίγων καὶ περιορισμένης ἔκτασης θέσεων λατρευτικοῦ καὶ οἰκιστικοῦ χαρακτήρα, ὑποδεικνύει μιὰ κατὰ κώμας ἐγκατάσταση.⁷⁰

Ἡ ἐπισκόπηση αὐτὴ εἶναι προφανέστατα προσωρινοῦ χαρακτήρα. Τὰ μέχρι στιγμῆς δεδομένα ἀπὸ τὴν ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα τοῦ χώρου, ἐν τούτοις, φαίνεται νὰ ἐπιβεβαιῶνουν τὰ ὅσα ἀναλύθηκαν πιὸ πάνω. Ἡ ἀρχαιολογικὴ εἰκόνα τοῦ πιθανοῦ χώρου δράσης τῶν Κορπίλων δὲν φαίνεται νὰ διαφοροποιεῖται αἰσθητὰ οὔτε ἀπὸ αὐτὴν τῶν γύρω περιοχῶν ἀλλὰ οὔτε καὶ ἀπὸ αὐτὴν τῶν προγενέστερων ἢ μεταγενέστερων περιόδων.

Μαρία-Γαβριέλλα Παρισάκη
Κύρια Ἐρευνήτρια
Τομέας Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς Ἀρχαιότητος
Ἐθνικὸ Ἰδρυμα Ἐρευνῶν
gparis@eie.gr

μεταφέρθηκαν στὸ Μουσεῖο τῆς Σόφιας, βλ. Τερζοπούλου 2013, 99-100, μὲ προγενέστερη βιβλιογραφία.

69. Γιὰ τὸν τύμβο τῆς Τραϊανουπόλεως, βλ. καὶ Τερζοπούλου 2013, 283, 295 σημ. 560, 326, 332, 338 καὶ σημ. 784, 370, 433 καὶ σημ. 1177, 1179.

70. Ὅπως ἐπισημαίνει ἡ Τερζοπούλου 2013, 117, «ἡ ἀπουσία ἐνδείξεων γιὰ τὴν οἰκιστικὴ ὁργάνωση τῆς ευρύτερης περιοχῆς παραμένει προβληματικὴ».

Summary

Of two articles devoted to the Thracian tribes attested in Aegean Thrace during the Hellenistic and Roman periods, the first, published here, focuses on the tribe of the Corpiloi (the second article, under the title “Ἐθνη Θρακῶν στὴ Θράκη τοῦ Αἰγαίου κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς καὶ ρωμαϊκούς χρόνους, II. Σαπαῖοι καὶ Σαπαϊκὴ”, devoted to the Sapaioi, will be published in the following volume of *Τεκμήρια*). The relevant testimonia, exclusively literary, range from the first century BC –or the beginning of the second century BC for those who accept the emendation Coreli-Corpili in the text of Livy– to the beginning of the second century AD. They consist of short references in Strabo, Pliny the Elder, and Solinus, a reference to the στενὰ τῶν Κορπίλων by Appian in conjunction with the battle of Philippi in 42 BC, as well as a reference to a Κορπιλικὴ στρατηγία in Claudius Ptolemy. The present article tries to define Corpiloi’s localization, suggesting the lower course of the Hebrus river, mainly to the west but also, possibly, to the east of the river, up to the north of Ainos. In view of their relatively short emergence in ancient sources, the article also addresses the question of Corpiloi’s relation to the region’s major tribes, namely the Odrysai and the Sapaioi. Finally, a brief and preliminary overview of the region’s archaeological map indicates integration into the region’s wider cultural sphere.

Συνομογραφίες – Βιβλιογραφία

- Βεληγιάννη-Τερζή, Χρ. 2004. *Οι Ελληνίδες πόλεις και το βασίλειο των Οδρυσών: από Αβδήρων πόλεως μέχρι Ίστρου ποταμού*. Θεσσαλονίκη.
- Βλαχόπουλος, Ά., Τσιαφάκη, Δ. (έπιμ.). 2017. *Αρχαιολογία – Μακεδονία και Θράκη*. Αθήνα.
- Brixhe, Cl., Ζουρνατζή, Ά., Παρδαλίδου, Χρ. 2015. «Ένας επιγραφικός θησαυρός», στο Π. Τσατσοπούλου-Καλούδη (έπιμ.), *Αρχαία Ζώνη Ι: Το ιερό του Απόλλωνα*. Κομοτηνή, 210-563.
- Γαλάνη-Κρίκου, Μ., Τασακλάκη Μ., Τσέλεκας, Π. 2015. *Αρχαία Ζώνη ΙVα: Η νομισματοκοπία της Ζώνης*. Κομοτηνή.
- Γουρίδης, Άθ. 2009. «Ανιχνεύοντας τη θρακική ενδοχώρα: η περίπτωση του κεντρικού Έβρου», στο Ζ. Μπόνιας, J. Perreault (έπιμ.), *Έλληνες και Θράκες στην παράλια ζώνη και την ενδοχώρα της Θράκης στα χρόνια πριν και μετά τον Μεγάλο Αποικισμό. Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου, Θάσος, 26-27 Σεπτεμβρίου 2008*. Θάσος, 237-252.
- Εύστρατίου Ν., Καλλιντζή, Ν. 1994. *Μάκρη: Αρχαιολογικές έρευνες 1988-1993*. Θεσσαλονίκη.
- Ήλιοπούλου, Σ. 2015. *Αρχαία Ζώνη ΙΙIα: Το Νεκροταφείο. Ταφικά έθιμα και πρακτικές*. Κομοτηνή.
- Κουτσουμανής, Μ. 2007. «Πλωτινόπολις Διδυμοτείχου: Στα ίχνη της διαδρομής της κατά τους κλασικούς και ρωμαϊκούς χρόνους», στο Άθ. Ίακωβίδου (έπιμ.), *Η Θράκη στον ελληνο-ρωμαϊκό κόσμο. Πρακτικά του 10^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Θρακολογίας, Κομοτηνή-Αλεξανδρούπολη, 18-23 Οκτωβρίου 2005*. Αθήνα, 326-332.
- Κουτσουμανής, Μ., Τσόκα, Άθ., Κεκές, Χρ. 2009. «Η συνέχιση της ανασκαφικής έρευνας στη Θυρέα και στην Πλωτινόπολη Διδυμοτείχου», *ΑΕΜΘ* 23, 465-470.
- Λαζαρίδης, Δ.Ί. 1974. *Η ενδοχώρα της αιγαιακής Θράκης*. Αθήνα.
- Μάτσας, Δ. 2017. «Νομός Έβρου. Ιστορικό και αρχαιολογικό περίγραμμα. Προϊστορικοί χρόνοι», στο Βλαχόπουλος, Τσιαφάκη 2017, 526-530.
- Μπακαλάκης, Γ. 1961. *Αρχαιολογικές έρευνες στη Θράκη 1959-1960*. Θεσσαλονίκη.
- Παρδαλίδου, Χρ. 2015. «Κεραμική», στο Π. Τσατσοπούλου-Καλούδη (έπιμ.), *Αρχαία Ζώνη Ι: Το ιερό του Απόλλωνα*. Κομοτηνή, 566-705.
- Παρισάκη, Μ.-Γ. 2000-2003. «Τὰ στενὰ τῶν Κορπίλων καὶ τῶν Σαπαίων. Ἡ ἐπιπέδωση ἑνὸς τοπογραφικοῦ προβλήματος», *ΗΡΟΣ* 14-16, 345-362.
- Παρισάκη, Μ.-Γ. Ὑπό ἔκδοση. «Ἐθνη Θρακῶν στὴ Θράκη τοῦ Αἰγαίου κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς καὶ ρωμαϊκοὺς χρόνους ΙΙ. Σαπαῖοι καὶ Σαπαϊκή», *Τεκμήρια* 16.

- Σαμοθράκης, Άχ. 1963. *Λεξικὸν γεωγραφικὸν καὶ ἱστορικὸν τῆς Θράκης ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως*, 2η ἔκδ., Ἀθήνα.
- Τερζοπούλου, Δ. 1998. «Ταφικός τύμβος στη Λάδη Διδυμοτείχου», *ΑΕΜΘ* 12, 19-29.
- Τερζοπούλου, Δ. 2013. «Ο ταφικός τύμβος της Μικρῆς Δοξιπάρας-Ζώνης νομοῦ Ἐβρου. Τα ανασκαφικά δεδομένα και τα κτερίσματα από τις καύσεις των νεκρῶν» (διδ. διατρ., Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης). (Διαθέσιμη διαδικτυακά ἀπὸ τὸ Ἐθνικὸ Κέντρο Τεκμηρίωσης – Ἐθνικὸ Ἀρχεῖο Διδακτορικῶν Διατριβῶν: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/37646#page/1/mode/2up>) (προσπελάστηκε στίς 5/1/2021).
- Τριαντάφυλλος, Δ. 1984. «Ἀνασκαφὴ στὰ Ρίζια τοῦ Ἐβρου», *ΠΑΕ*, 95-106.
- Τριαντάφυλλος, Δ. 1986. «Υπαίθρια ιερά στη χώρα των Κικόνων», *Θρακικά Χρονικά* 41, 57-66.
- Τριαντάφυλλος, Δ. 1987. «Δοκιμαστικὴ ανασκαφὴ στα Ρίζια του Ἐβρου», *ΑΕΜΘ* 1, 487-497.
- Τριαντάφυλλος, Δ. 1990. «Οχυρωματικοὶ περίβολοι στην ενδοχώρα της αιγαιακῆς Θράκης», στὸ *Μνήμη Λαζαρίδη. Πόλις και Χώρα στην αρχαία Μακεδονία και Θράκη. Πρακτικά Αρχαιολογικοῦ Συνεδρίου, Καβάλα 9-11 Μαΐου 1986*. Θεσσαλονίκη, 683-693.
- Τριαντάφυλλος, Δ. 1993. «Σωστικές και δοκιμαστικὲς ανασκαφές 1993. Στρώμη, Πεντάλοφος, Κομνηνά», *ΑΕΜΘ* 7, 601-618.
- Τριαντάφυλλος, Δ. 1994. «Ἀνασκαφὴ ταφικῶν τύμβων στην περιοχή Ορεστιάδας», *ΑΕΜΘ* 8, 349-357.
- Τριαντάφυλλος, Δ. 1997. «Ἐνας διαχρονικὸς τύμβος στο Σπήλαιο Ἐβρου», *ΑΕΜΘ* 11, 625-632.
- Τριαντάφυλλος, Δ. 2000. «Λάδη Διδυμοτείχου. Τύμβος αυτοκρατορικῶν χρόνων σε θέση νεολιθικοῦ οικισμού», *ΑΕΜΘ* 14, 1-7.
- Τριαντάφυλλος, Δ. 2007. «Αρχαιολογικὲς μαρτυρίες για την παρά τον Ἐβρο και τον Ἄρδα χώρα των Οδρυσῶν», στὸ Ἄθ. Ἰακωβίδου (ἐπιμ.), *Η Θράκη στον ελληνο-ρωμαϊκὸ κόσμο. Πρακτικά του 10^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Θρακολογίας, Κομοτηνὴ-Αλεξανδρούπολις, 18-23 Οκτωβρίου 2005*. Ἀθήνα, 626-638.
- Τριαντάφυλλος, Δ. 2017. «Νομὸς Ἐβρου. Ἱστορικὸ και αρχαιολογικὸ περίγραμμα. Ἱστορικοὶ χρόνοι», στὸ Βλαχόπουλος, Τσιαφάκη 2017, 531-537.
- Τριαντάφυλλος, Δ., Τερζοπούλου, Δ. 1995. «Ἀνασκαφὴ ταφικῶν τύμβων στο Ρήγιο Διδυμοτείχου», *ΑΕΜΘ* 9, 473-485.
- Τριαντάφυλλος Δ., Τερζοπούλου, Δ. 1996. «Ταφικοὶ τύμβοι της Θράκης. Συμπεράσματα ανασκαφικῶν ερευνῶν», *ΑΕΜΘ* 10B, 927-948.

- Τριαντάφυλλος, Δ., Τερζοπούλου, Δ. 2017. «Ο ταφικός τύμβος της Μικρής Δοξί-
πάρας - Ζώνης» στο Βλαχόπουλος, Τσιαφάκη 2017, 552-557.
- Τσατσοπούλου, Π. 2015. «Εισαγωγή», στο Π. Τσατσοπούλου-Καλούδη (έπιμ.),
Αρχαία Ζώνη Ι: Το ιερό του Απόλλωνα. Κομοτηνή, 16-112.
- Τσατσοπούλου-Καλούδη, Π. 2005. *Εγνατία οδός. Ιστορία και διαδρομή στο χώρο
της Θράκης*. Αθήνα.
- Archibald, Z.H. 1998. *The Odrysian Kingdom of Thrace. Orpheus Unmasked* (Oxford
Monographs on Classical Archaeology). Όξφορντ.
- Boteva, D. 2017. «'Under Cover of Carrying Succour to the Byzantines'. King
Philip V of Macedon against Thracian Chiefs (Analysis of Liv. XXXIX,
35, 4)», στο D. Stoyanova, Gr. Boykov, I. Lozanov (έπιμ.), *Cities in South-
eastern Thrace. Continuity and Transformation*. Σόφια, 115-124.
- von Bredow, I. 1999. «Stammesnamen und Stammeswirklichkeit I. Zu den
Stammesbezeichnungen der Thraker an der nordägäischen Küste vom
8.-5. Jh. v. Chr. von der Chersones bis zu Neapolis», *Orbis Terrarum* 5,
3-13.
- Briscoe, J. 2008. *A Commentary on Livy, Books 38-40*. Νέα Ύόρκη.
- Briscoe, J. 2012. *A Commentary on Livy, Books 41-45*. Όξφορντ.
- Delev, P. 2007. «The Thracian Bessi», *AUSofia-Faculté d'Histoire* 100, 6-65.
- Delev, P. 2009. «Once More on the Thracian Strategies of Claudius Ptolemy»,
στο *Gedenkschrift für Professor Velizar Velkov*. Σόφια, 245-253.
- Delev, P. 2014. История на племената в югозападна Тракия през I хил. пр.
Хр. (=A History of the Tribes of South-Western Thrace in the First Millennium
B.C.). Σόφια (στα βουλγαρικά, με άγγλική περίληψη στις σσ. 469-488).
- Delev, P. 2016. «Between Pharsalus and Philippi: Thrace in the Forties BC»,
Thracia 21, 49-59.
- Detschew, D. 1976. *Die thrakischen Sprachreste*, 2η έκδ., Βιέννη.
- Donati, J.C., Avramidou, Am. Ύπό έκδοση. «Exploring the Topography and Land-
scape of Aegean Thrace through Historical Aerial Photographs», στο
*Between the Aegean and the Danube: Thracians, Greeks and Celts in the Bal-
kans during the Classical and Hellenistic Periods*, Sofia 19-23 September 2018.
- Fol, A. 1975. Тракия и Балканите през ранно-елинистическата епоха (=Thra-
ce and the Balkans in the Early Hellenic Epoch). Σόφια (στα βουλγαρικά, με
άγγλική περίληψη στις σσ. 258-268).
- Gerov, B. 1978. «Плиний Стари като извор за тракийските земи» (=«Der
Ältere Plinius als Quelle für die thrakische Länder»), *Filologija* 3, 3-20
(= Beiträge zur Geschichte der römischen Provinzen Moesien und Thracien.
Gesammelte Aufsätze. Άμστερνταμ 1998, 411-428) (στα βουλγαρικά, με
γερμανική περίληψη).

- Hatzopoulos, M.B. 1983. « La politique thrace des derniers Antigonides », *Pulvudeva* 4, 80-87.
- Iliev, J. 2015. «The Roman Conquest of Thrace (188 B.C.-45 A.D.)», *Aristonothos* 9, 129-142.
- Isaac, B. 1986. *The Greek Settlements in Thrace until the Macedonian Conquest* (Studies of the Dutch Archaeological and Historical Society 10). Leiden.
- Jones, A.H.M. 1971. *Cities of the Eastern Roman Provinces*, 2η έκδ., Όξφόρδη.
- Loukopoulou, L.D. 1987. «*Provinciae Macedoniae finis orientalis: The Establishment of the Eastern Frontier*», στο Μ.Β. Hatzopoulos, L.D. Loukopoulou, *Two Studies in Ancient Macedonian Topography* (Μελετήματα 3). Αθήνα, 61-110.
- Loukopoulou, L.D. 1989. *Contribution à l'histoire de la Thrace Propontique* (Μελετήματα 9). Αθήνα.
- Loukopoulou, L.D. 2004. «Thrace from Nestos to Hebros», στο Μ.Η. Hansen, Τ.Η. Nielsen (έπιμ.), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis. An Investigation Conducted by the Copenhagen Polis Centre for the Danish National Research Foundation*. Όξφόρδη, 870-884.
- Lyubenova, D. 2017. «Kypsela through Its History and Coinage (4th-3rd Century BC)», στο D. Stoyanova, G. Boykov, I. Lozanov (έπιμ.), *Cities in South-eastern Thrace. Continuity and Transformation*. Σόφια, 103-110.
- Meloni, P. 1953. *Perseo e la fine della monarchia macedone*. Cagliari.
- Mihailov, M. 1967. «Към въпроса за стратегиите в Тракия» (=« Sur les stratégies en Thrace »), *AUSofia - Faculté des Lettres* 61/2, 31-50 (στα βουλγαρικά με γαλλική περίληψη).
- Mottas, Fr. 1989. « Les voies de communication antiques de la Thrace Égéenne », στο Η.Ε. Herzig, R. Frei-Stolba (έπιμ.), *Labor omnibus unus. Gerold Walser zum 70. Geburtstag dargebracht von Freunden, Kollegen und Schülern* (Historia Einzelschriften 60). Στουτγκάρδη, 82-104.
- Pantos, P.A. 2001. «Der Tumulus in der Nähe von Nea Orestias, Bezirk Evros, im Griechischen Thrakien», στο Άλ. Άλεξανδρή, Ίφ. Λεβέντη (έπιμ.), *Καλλίστευμα. Μελέτες προς τιμήν της Όλγας Τζάχου-Άλεξανδρή*. Αθήνα, 425-432.
- Parissaki, M.-G. 2009. « Étude sur l'organisation administrative de la Thrace à l'époque romaine. L'histoire des stratégies », *REG* 122, 319-357.
- Parissaki, M.-G., 2013. « L'abolition du système des stratégies en Thrace et le programme d'urbanisation de l'empereur Trajan. Réflexions sur le processus d'une réforme administrative », στο Μ.-G. Parissaki (έπιμ.), *Thrakika Zetemata II: Aspects of the Roman Province of Thrace* (Μελετήματα 69). Αθήνα, 65-84.

- Parissaki, M.-G. 2015. «Reconstructing the Tribal History of the Middle Strymon Valley: The Impact of the Muletarovo Inscription», στο L. Vagalinski, E. Nankov (έπιμ.), *Heraclea Sintica: From the Hellenistic Polis to Roman Civitas (4th c. BC-6th c. AD)* (Papers of the American Research Center in Sofia 2). Σόφια, 36-46.
- Parissaki, M.-G., 2018. «In Search of Territories in Southwestern Thrace: The Peraia of Samothrace, the Strategy of Korpilike and the Civitas of Traianopolis», στο L. Vagalinski, M. Raycheva, D. Boteva, N. Sharankov (έπιμ.), *Cities, Territories and Identities. Proceedings of the First International Roman and Late Antique Thrace Conference, Plovdiv 3rd-7th October 2016*. Σόφια, 13-20.
- Parissaki, M.-G. 'Υπό έκδοση. « Thrace et Cyzique », στο N. Badoud, A. Robu (έπιμ.), *Les Italiens dans l'espace égéen à l'époque hellénistique. Recensement géographique, analyse historique. Actes du colloque de l'Université de Fr-ibourg, 19-20.01.2017*. Βασιλεία.
- Paunov, E.I. 2013. *From Koine to Romanitas: The Numismatic Evidence for Roman Expansion and Settlement in Bulgaria in Antiquity (Moesia and Thrace, ca. 146 BC - AD 98/117)* (άδημ. διδ. διατριβή, Πανεπιστήμιο του Cardiff (<https://cardiff.academia.edu/EvgeniPaunov>) (προσπελάστηκε στις 5/1/2021)).
- Saripanidi, V. 2017. «Constructing Continuities with a 'Heroic' Past: Death and Political Ideology in the Archaic Macedonian Kingdom», στο A. Tsingarida, I.S. Lemos (έπιμ.), *Constructing Social Identities in Early Iron Age and Archaic Greece (Étude d'Archéologie 12)*. Βρυξέλλες, 73-170.
- Sharankov, N. 2015. «Нови данни за тракийските стратегии», *Arheologija (Sofia)* 56/1-2, 62-78.
- Sharankov, N. 2016. «Notes on Greek Inscriptions from Bulgaria», *Studia Classica Serdicensia V - Monuments and Texts in Antiquity and Beyond. Essays for the Centenary of Georgi Mihailov (1915-1991)*. Σόφια, 305-361.
- Tacheva, M. 1983. «Към историческата география на древна Тракия», *Vekove* 1983/6, 5-8 (στα βουλγαρικά, άνευ ξενόγλωσσης περίληψης).
- Tacheva, M. 2000. «Тракийските стратегии и Траяновата урбанизация», στο *Vlast i Sotsium v rimska Trakija i Mizija*. Σόφια, 32-47 (στα βουλγαρικά, άνευ ξενόγλωσσης περίληψης).
- Tafel, G.L.Fr. 1842. *De via militari romanorum Egnatia qua Illyricum, Macedonia et Thracia iungebantur*. Τυβίγγη (επανέκδ. Λονδίνο 1972).
- Thollard, P. 1987. *Barbarie et civilisation chez Strabon. Étude critique des livres III et IV de la Géographie*. Παρίσι.
- TIB 6 = Soustal, P. 1991. *Thrakien (Thrake, Rodope und Haimimontos), Tabula Imperii Byzantini*, τόμ. 6. Βιέννη.

- Triantafyllos, D., Terzopoulou, D. (έπιμ.). 2010. *Horses and Wagons in the Ancient World. Proceedings of a One-Day Scientific Meeting, Orestiada-Greece, September 30, 2006*. Όρεστιάδα.
- Tomaschek, W. 1893. *Die alten Thraker. Eine ethnologische Untersuchung* (Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften 128/4). Βιέννη, 1-130.

